

રેવ. બ્રવજીભાઈ રંભારક

કબીર

મૂલ્ય સાડાત્રણ આના

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગચ્છાતી કાર્પારાઝિટ વિભાગ]

અનુક્રમાક ૧૬૧૨૩

ચર્ચાક

પુસ્તકાને નામ કુળીર

વિષય ૨, ૧૪૨: ૪

૨૫. શ્રવણુભાઈ રમારક

કબીર

અનુવાદકઃ
માધવ ભટ્ટ

મૂલ્ય સાડાત્રણ આના.

પ્રકાશકઃ
મંત્રી: ભક્ત યુવક મંડળ
નવસારી, ભક્ત-આશ્રમ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૯૧૨૩

પ્રત: ૧૦૦૦]

[ચં. ૧૬૮૭

મુદ્રકઃ
પ્રભુભાઈ વિક્રમભાઈ
નવયુગ મુદ્રણાલય, લીમડા:ચોક-સુરત:

સૂચી

વિષય	પૃષ્ઠ
સખકા સાખી મેરા સાંધ ...	૧
કોઈ હૈ રે હમારે ગામકો ...	૪
આઉંગા ન જાઉંગા ...	૬
જ્ઞાન અમર પદ બહિરે ...	૭
હિન્દુ તુર્કીહિ મિલકે ...	૭
તન રાતા મન જાત હે ...	૮
અજાનેકો સ્વર્ગ નર્ક હૈ ...	૮
પન્ડિત દેખહુ હૃદય વિચારી ...	૯
બુઝ બુઝ પન્ડિત પદ નિર્વાણ ...	૧૧
બુઝ બુઝ પન્ડિત મન ચિત્તલાય ...	૧૨
ઉનસે કર મેલ ગંવારા ...	૧૩
મધ્ય આકાશ આપ જહાં ઐકે ...	૧૪
કર ગુજરાન ગરીબીસે ...	૧૫
પરમાતમ ગુરુ નિકટ વિરાજે ...	૧૫

સૂચી

વિષય	પૃષ્ઠ
કહત પ્રાન સુન કાયા મેરી...	૧૬
ચલના હૈ દૂર મુસાફિર ...	૧૬
મન તું પાર હિતર કહાં જૈ હો ...	૧૭
હંસા કહો પુરાતન ખાત ...	૧૯
ખાલા કે પાર વહ પતિ ...	૨૦
ઘટ ઘટમેં વહિ સાંધ રમતા ...	૨૦
મન તું ચકત ચકત ચક જાય ...	૨૧
પ્રીત હિસીસે કીજીયે ...	૨૨
ધૂળિયા જલ ખિચ મરત ...	૨૩
સખ ખાતનમેં ચતુર હે ...	૨૪
ધર ધર દિપક ખરે ...	૨૫
જીવત મુકત સોઈ મુકતા હો ...	૨૭
અન ગઢિયા દેવા ...	૨૮
સાધો સો સતગુર મોહી ભાવે ...	૨૯
કપીર ફકિરી અજખ હે ...	૩૦
તિવિંર સાંજકા ગહિરા આવે ...	૩૦
સતગુર ચિનહો રે ભાધ ...	૩૧

સૂચી

વિષય	પૃષ્ઠ
સુની અહહકી વાણી લો ...	૩૨
મેરે સાર ગુર પઠડી બાંહ ...	૩૩
દરિને અપના આપ છીપાયા ...	૩૪
સાંછ રંગ લાગા સન રંગ લાગા ...	૩૪
જસસે રહનિ અપાર જમતમેં ...	૩૫
જર મિલે જબ જર કહાયા ...	૩૭
અંખીયા લાગી રહન હો સાધી ...	૩૭
મન મેલ ન જાય કેસે કે ધોવે ...	૩૯
ગુરુદેવકે બેદ કો જીવ જાને નહિ ...	૪૦
દરિયાકી લહર દરિઆવ હેજી ...	૪૧
જહાં ખેલત વસન્ત ઋતુગત્ર ...	૪૨
જહાં ચેત અચેત ખાંલ હોહી ...	૪૩
ઋહ ચન્દ્ર તપન જોત જરત હૈ ...	૪૪
કાન કહનકો કોન સુનનકો....	૫૩
ઝાંકાર સમે કોષ સિરજે ...	૫૪
મધ્ય આકાશ આપ જહાં બેઠે ...	૫૬
નખ સિખ સાહેબ હે બરપૂરા ...	૫૬

મૂલ્યો

વિષય	પૃષ્ઠ
વારી જાડું મેં સતગુરુકે ...	૫૭
સતગુરુ સોધ દયા કર દિન્હો ...	૫૯
હે સખમેં સખદિસે ન્યારા ..	૬૦
કાયા મેરા એક અજબ વૃક્ષ હૈ ...	૬૧
નિરગુણ આગે સગુણ નાચે... ..	૬૧
સ ધો ઈહ મુર્દનકે ગાવ ...	૬૨
કપીર કમસે ભયે નેરાગી ...	૬૩
સાહેબ હમમેં સાહેબ તૂમમેં ...	૬૫
સાહે મોરા બસત અગમ પૂરવા ...	૬૭
જગત જોગેસર પાયા મેરે રવજુ ...	૬૮
ચૂવત અમીરસ ભરત તાલ જહાં ...	૬૮
યા તરવરમેં એક પંખેર ...	૭૦
ઝલુ કાલ્જુન નિયરાની ...	૭૨
પિયા મેરા જાગે ...	૭૩
નિશિદિન સામે ધાવ ...	૭૩
પિયા ઘટ પ્રિયાકો રિઝાઓરે ...	૭૪
હમતો હૈ ઈસ્કે મસ્તાના ...	૭૫
ન ચુરે મેરો મન મત હોય... ..	૭૬

વિષય	પૃષ્ઠ
મન મસ્ત હુઆ તથ ...	૭૭
કેસે જીવેગી વિરહિની ...	૭૮
મિલના કહિન હે ...	૮૦
મોહી તોહી લાગી... ..	૮૧
નારદ પ્યાર સો અન્તર નહિ ...	૮૨
વાલમ આવો હમારે ગ્રહેરે ...	૮૩
દુલહિની ગાવહુ મંગલ ચાર... ..	૮૪
શરીર મહલમે ખાન બજે... ..	૮૬
કાલા નગર માંહેરે... ..	૮૬
હમારેકા ખેલે એસી હોરી ...	૮૮
મેરે સાહેબ આયે ખાન ...	૮૮
પ્યારે હમ ધર કાન્ત સુજાન... ..	૮૯
કાષ્ટ પ્રેમકી પેંમ ખૂલાવોરે ...	૯૦
સાધો કર્તા કર્મસે ન્યારા ...	૯૧
પિયા મોરા મિલીયા ...	૯૨
કોઈ કુચ્છ કહે ...	૯૩
જમ પિયારી અબ કા સોવે... ..	૯૩
સૃષ્ટિ ગઈ જહાંડાળ ...	૯૫

શ્રીમાન ક્ષિતીમોહનબાપુના મૂળ સંગ્રહ
 ઉપરથી આ કબીરનાં પદોનો અનુવાદ કરવામાં
 આવ્યો છે. એમાં ત્રુટીઓ બહુ છે, તે પણ
 કબીર ઉપાસક ભક્તજનો એના સારતત્વને
 સમજવા અશકત નિવડશે નહિ. ગાંધીજીના
 આ નવીન યુગમાં કબીરનાં તત્વો જીવનવહેણમાં
 ઉપયોગી નીવડશે એમ અમારું માનવું હોવાથી આ
 પ્રયત્ન આદરેલો છે. યુવાન ભાઈબહેનો એની
 ઉપયોગીતા સ્વીકારે અને હંસ રૂપે લાભ ઉઠાવે.

માધવ ભક્ત

કબીર

કબીર-પરબ

૧

સખકા સાખી મેરા સાંઘ
 બ્રહ્મા વિષ્ણુ શ્રદ્ધ ધર્મર લૌ;
 ઓ અબ્યાકૃત નહિ.
 પાંચ પચીસસે સુમતિ કરલે,
 મહ સખ જગ બરમાયા;
 અકાર, ઓંકાર, મંકાર, માત્રા,
 ધનસે પરે બતાયા.
 જગત સુપન સુષોપ્તિ તુરીયા,
 ધનસે ન્યારા હોઈ;
 રાજસ તામસ સાત્વિક નિર્ગુન,
 ધનસે આગે સોઈ.
 સ્થુલ સુક્ષ્મ કારણ મહાકારણ,
 ધન મિલ ભોગ બખાના;

કથીર

વિશ્વ તેજસ પરાગ આત્મા,
ધનમેં સાર ન જના.

પરા, પસન્તી, મધ્યમા, વૈખરી,
ચૌખાની ના માની;

પાંચ કોષ નીચે કર દેખો,
ધનમેં સાર ન જની.

પાંચ જ્ઞાન ઔર પાંચ કર્મ હૈ,
યહ દસ ઇન્દ્રી જનો;

ચિત્ત સોઈ અન્તઃકરણ જખાની,
ધનમેં સાર ન માનો.

કૂરમસેસ, કિરકિલા, ધનંજય,
દેવદત્ત કહાં દેખો;

ચૌદહ ઇન્દ્રી ચૌદહ ઇન્દ્રા,
ધનમેં અલખ ન પેખો.

તત્પદ ત્વમ્પદ ઔર અસીપદ,
વાચ લક્ષ પહિચાને;

જહદ લક્ષણા અજહદ કહતે,
અજહદ જહદ જખાને.

પ્રીતમ મિલે સત સૂર લખાવે,
સાર સૂર ચિત્ત ગાવે;

કબીર-પરખ

કહે કબીર સૌંધ જનપૂરા,
ન્યારા મિલા કર ગાવે.

સૌનો સાક્ષી મારો સ્વામી. બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શંકર,
પર્યંત કોઈ અવ્યાકૃત નથી.

પાંચ તન્માત્રા અને પચીસ તત્વ, એ બધા
તત્વવાદથી મનને મુક્ત કરેા. એ તત્વવાદે સમસ્ત
જગતને બ્રાન્તિમાં નાંખી દીધું છે. તે અકાર, ઓંકર,
મકાર વગેરેથી અતિત છે. જગૃત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ,
તુરીય એ સઘળી અવસ્થાથી પણ તે પર છે. સાત્વિક,
રાજસિક, તામસિક અને નિર્ગુણ એ બધી અવસ્થાથી
એ અબાધિત છે—નિરાળો છે. સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ, કારણ,
મહાકારણ એ બધા ભોગને વખાણે છે. વિશ્વ, તેજ,
પરાગ, આત્મા એ પૈકી એકમાં તેનો સાર પામી
શકાતો નથી. પરા, પરચન્તી, મધ્યમા, વૈખરી એ
મારે વાણી તે માનતો નથી. પાંચ કોષને વિચારો
તો પણ તેના સારને જાણી શકાતો નથી.

પાંચ કર્મ અને પાંચ જ્ઞાન ઇન્દ્રી એ દશ ઇન્દ્રી
તથા અન્તઃકરણ અને મન એમાં પણ તેને પામી શકાય
એમ નથી. કૃમશિષ, કિરકિલા, ધનંજય, દેવદત્ત,
એ પાંચ પ્રાણુમાંયે તે નથી. ચૌદ ઇન્દ્રી અને ચૌદ
ઇન્દ્રીલક્ષ જ્ઞાન એ બધામાં પણ તે અલક્ષ્યને જોઈ
શકાય એમ નથી.

‘તત્’ પદ ‘ત્વમ્’ પદ અને ‘અસિ’ પદ એને
“ત્વમસિ” શબ્દોથી તે લક્ષ્ય વસ્તુને કહે છે.

કબીર

જહઠ લક્ષણા તે અજહઠ અને અજહઠ લક્ષણા તે
જહઠ કહી જુદે છે. (જે શબ્દ વડે તેને પ્રકાશ કરવામાં
આવે છે તે શબ્દના અર્થથી પણ તે જુદા છે. તેમજ
તે શબ્દના અર્થથી પણ તે જુદો છે.)

જ્યારે પ્રીયતમનાં દર્શન થશે ત્યારે સત્યનો સૂર
બહાર નીકળશે. કબીર કહે છે કે “ તેજ પરિપૂર્ણ
છે કે જે બધાથી અલગ રહી તેને માઈ શકે છે.

૨

કોઇ હૈ રે હમારે ગામકો;
જાસે પરચા પુછોં ઠામકો.
બિન બાદલ પરખે અખન્ડ ધાર;
બિન બિજલી ચમકે અતિ અપાર.
શશિભાનૂ બિના જહાં હોવે પ્રકાશ;
સાર સૂર તહાં કિયો નિવાસ.
વૃક્ષ તહાં એક અતિ અનૂપ;
સાખા પત્ર ના છાંઈ ધૂપ.
બિન ફૂલન બ્રમર કરે ગુંબર;
ફૂલ લાગે તહાં નિરધાર.
ઉંચ નીચ નહિ જાતિ પાંતિ;
ત્રિગુન ન બ્યાપે સદા શાંતિ.
હર્ષ શોક નહિ રાગ દ્વેષ;
જરા મરણ નહિ બંધન મોક્ષ.

અખાંડ પૂરી એક નમ્ર નામ;
જહાં વસે સાધુજન સહજ ધામ.
મરે ન જીવે આવે ન જાય;
કહે કબીર સત મિલે સમાય.

હમારા પ્ર શનો કોઈ ભોમીયા છે જને હું તે
પ્રદેશની હકીકત પૂછવા માગું છું.

વાદળ વિના જ્યાં વર્ષાની અખન્ડ ધારા વરસે છે.
વિજળી વિના જ્યાં પ્રકાશ ચમકારા કરે છે.

શશિ અને સૂર્ય વિના જ્યાં અજવાળું પડે છે.
ત્યાં સત્ય નિવાસ કરે છે.

ત્યાં અતિશય સુંદર એક વૃક્ષ છે. તેને શાખા
યે નથી તેમ પત્ર પણ નથી. તેમ છાયા અને તડકા
પણ નથી.

વિના ફૂલે ત્યાં જામર ગુંગર કરે છે. અને આધાર
વિના ત્યાં ફલ આવે છે.

ત્યાં ઉચ, નીચ, જાતિ, પંક્તિ વગેરે ભેદ નથી.
સહાની જ્યાં શાન્તિ છે, ત્યાં ત્રિગુણ પહોંચી શકે
એમ નથી.

શોક, હર્ષ, રાગ, દ્વેષ, જરા, મરણ, બન્ધન
અને મોક્ષ, વગેરે ત્યાં કાંઈ નથી. અખન્ડપૂરી નામે
તે નમરહું નામ છે. ત્યાં સાધુજન વાસ કરે છે
તેઓને માટે તે ધામ સહજ છે.

કબીર

ત્યાં જીવન અને મૃત્યુ નથી. ત્યાં જવા આવવાનું નથી. કબીર કહે છે કે “સત્યને જે પામે છે તે એક તે જગ્યાએ પૂર્ણ ભાવે પ્રવેશ કરી શકે છે.”

૩

આઉંગા ન જાઉંગા મરંગા ન જીઉંગા;

સાંધકે સાથ અમીરસ પીઉંગા.

કોઇ જાવે મકકે કોઇ જાવે કાશી;

દોઉકે ગલખિય પડ ગઈ ફાંસી.

કોઇ પુંજે મડિયા કોઈ પુંજે ગોરા;

દોઇકી મતિયા હર લઈ ચોરા.

કહત કબીર સુનો નર સોઈ;

ન કોનો હમારા ન પર મેરે કોઇ.

આવવું અને જવું નથી, મરવું અને જીવવું નથી. સ્વામી સાથે અમીરસ પીવો છે. કોઈ મકકા જાય છે, કોઈ કાશી જાય છે. બન્નેના ગળામાં ફાંસી પડી છે. કોઈવેદિની પૂજા કરે છે અને કોઈ સમાધિની પૂજા કરે છે. બન્નેની મતિને ચોર ચોરી ગયા છે. કબીર કહે છે કે “હે નર સાંભળ, માફ પોતાનું કંઈ નથી અને મારાથી જીવું કોઈ નથી.”

૪

જ્ઞાન અમર પદ બહિરે;
નિયરેતે હે દૂરી.

જો જાને તેહી નિકટ હે;
વા તો રહ્યો સકલ ઘટ પૂરી.

જ્ઞાન અમર પદ ન્યારોહિ;
સખ ઘટમેં દરશાષ.

જાને તાકે નિકટ હે;
ના તો રહ્યા આકાશવત્ છાષ.

હે બહિર ! અમરપદ-જ્ઞાન નિકટયે છે અને અતિ દૂર પણ છે. જાણવાની ઇચ્છા કરે છે તેની પાસે છે. સર્વ જગ્યાએ સચરાચર બરાબેલું છે.

સર્વ જગ્યાએ અમરપદ-જ્ઞાન હોવા છતાં તે અતિ દૂર છે. જે જાણવાની ઇચ્છા કરે છે તેની તે પાસે છે. સમસ્ત આકાશમાં તે છવાઈ રહેલું છે.

૫

હિન્દુ પુર્કહિ મિલિકે
માનહુ વચન હમાર;

આદિ અંત ઔર યુગ યુગ
દેખહુ દ્રષ્ટિ પ્રસાર.

૭

કપીર

હિન્દુ અને મુસલમાન સૌ કોઈ અમારું એક
વચન માનેા તો સારૂં. તમો આદિ અંત અને યુગ.
યુગ તરફ દ્રષ્ટિ લાંબાવી સત્ય શું છે તેનો વિચાર
કરી લ્યો.

૬

તન રાતા મન જાત હે,
મન રાતા તન જાય;
તન મન એકે હોય રહે,
તખ હંસા કપીર કહાય.

શરીર સંસારમાં રત હોવાથી મન ચલાયમાન
ચાય છે. અને મન સંસારમાં લોભાયમાન હોય તો
શરીર તે તરફ ખેંચાય છે. જે સાધકનાં શરીર અને
મન એક થઇને રહે છે તેજ મહાન છે.

૭

અનજાનેકો સ્વર્ગ નરક હે,
હરિ જાને કો નાહિં;
જેહી ડરસે ભવ લોક ડરતુ હે,
સો ડર હમરે નહિ.
પાપ પૂણ્યકી શંકા નાહિ,
સ્વર્ગ નરક નહિં જાઈ;
કહહિં કપીર સૂનો હો સતો,
જહાંકા તહાં સમાધ.

કંપીર-પરખ

જે અભણ છે તે સ્વર્ગ અને નરકને માને છે.
જે હરિને જાણે છે તેની પાસે સ્વર્ગ નરક નથી.

સંસારમાં માણસો! જે ભયથી ડરે છે તે ભય
મને નથી.

પાપ પૂણ્યની હું શંકા કરતો નથી, સ્વર્ગ અને
નરકમાં જવાનું હોતું જ નથી. હે સાધુજન! સાંભળ,
સૌ જ્યાંના ત્યાં સમાવાનાં છે.

૮

પંડિત દેખડું હૃદય વિચારી;
કો પુરુષા કો નારી.

સહજ સમાનાં ઘટ ઘટ ખોલે;
વા કો ચરિત અનૂપા.

વા કો નામ કહા કહિ લીજે;
ના વાકે વરણુન રૂપા.

તેં મેં કયા કરસિ નર ખૌરે;
કયા તેરા કયા મેરા.

રામ ખુદા શિવ શક્તિ એકે;
કહું ઘૌ કોન નિહારા.

વેદ, પુરાન, કિતાબ, કુરાના;
નાના જાતિ જખાના.

૯

કબીર

હિન્દુ તુર્ક જૈની ઔર યોગી;

યે કલ કાહુ ન જાના.

છય દરશનમેં જો પરવાના;

તાસુ નામ મન માના.

કહ હિં કબીર હમહીં પૈ ઔરે;

યે સખ ખલક સયાના.

હે પન્ડિત, હૃદયથી વિચારીને જો કે કાણુ પુરખ
છે અને કાણુ નારી છે.

તે ઘટઘટમાં વ્યાપ્ત થઈને બાંધી રહ્યો છે. તેનું
ચરિત્ર અનુપમ છે, તેને રૂપ, રંગ અને વર્ણ નથી.
તો પછી તેનું નામ શી રીતે લેશો ? તું, હું એવા
બાંધી બંધનકાટ કરે છે, હે પાગલ તારું અને મારું
અહિં શું છે ? રામ, ખ્રીષ્ટ, શિવ, શક્તિ સૌ એકજ
છે. તેની કરૂણાનું વર્ણન થઈ શકે એમ નથી.
વેદ, પુરાણ, પુસ્તકો અને કુરાન વિવિધ રીતે તેનું
વર્ણન કરે છે. હિન્દુ, મુસલમાન, જૈન, યોગી કોઈ
એનું રહસ્ય સમજી શક્યું નથી.

છ દરશનમાં જે આજ્ઞા આપી, તે નામમાં મન
માન્યું છે. કબીર કહે છે કે “મને સમસ્ત સંસાર
માગલ જેવો લાગે છે. અને ખૂબ યાણું પણ દેખાય છે.”

૯

શુઝ શુઝ પન્ડિત પદ નિર્વાણ;
સાંજ પડે કહાં બસે બાન.

હંચ નીચ પર્વત ઢેલા ના ઈટ;
બિનુ ગાયન તહાં ઉઠે ગીત.

ચાહ ન ખાસ મન્દિર નહિં જહાં;
સહજો ધેનૂ દૂહાવે તહાં.

નિત અમાવસ નિત સંક્રાંત;
નિત નિત નવગ્રહ બેઠે પાંત.

મેં તોહિ પુછો પન્ડિત જના;
હૃદયા ગ્રહણુ લાગુ કહિ ખના.

કહહિં કબીર ઈતનો નહિ જન;
કૌન શબ્દ ગુર લાગા કાન.

હે પન્ડિત ! આ નિર્વાણ પદને સમજી લે. સાંજ પડ્યા પછી સૂર્ય ક્યાં વાસ કરે છે ? હંચ, નીચ, ટકરા, પર્વત, ઈટ ત્યાં નથી. વગર ગાયને ત્યાં સંગીત ચાલી રહે છે. જ્યાં મન્દિર નથી, આકાંક્ષા અને પિપાસા નથી, ત્યાં હનરો હનર ધેનુનું દોહન ચાલી રહ્યું છે. ત્યાં નિત્ય પૂર્ણિમા અને અમાસ છે. ત્યાં હંમેશાં નવગ્રહ પંક્તિબંધ બેસે છે. હે પન્ડિત !

કબીર

તને પૂછું છું કે હૃદયને ગ્રહણ કયારે લાગે છે ?
કબીર કહે છે કે “ જો તું એટલું પણ ન જાણતો
હોય તો, ગુરનો કથો ચખ્ક તારા કાનમાં પડ્યો છે ? ”

૧૦

શુઝ શુઝ પન્ડિત મન ચિત્તલાય;
કબહિં ભરલિ વહે કબહિં સુખાય.

ખન ઉઝે ખનડૂઝે ખન ઔગાહ;
રતન ન મિલે પાવ નહિ થાહ.

પોહકર નાહિં બાંધા તહાં ધાટ;
પૂરધન નહિં કમલ મંહ બાટ.

કહહીં કબીર યહ મનકા ઘોખા;
ઝેઠા રહે ચલા ચહે ચોખ.

હે પન્ડિત મન અને ચિત્ત એકાગ્ર કરીને સમજ.
કોઈ વખત ભરાયને વહે છે, તો કોઈ વખત સુકાય
જાય છે. કોઈ વખત ઉપર આવે છે કોઈ વખત
ડૂબે છે અને કોઈ વખત અંદર ચાલી જાય છે.
છતાંયે રતન મળતું નથી તેમ તળીયે પણ પહોંચાતું
નથી.

જ્યાં તળાવ નથી ત્યાં ધાટ બાંધ્યા છે. જ્યાં
કમલવન નથી ત્યાં કમલ શોધી રહ્યા છે. કબીર
કહે છે કે “ એ તો મનનો ઘોખો છે. જોવા ઈચ્છા
હોય તો ખેસી એકાગ્ર થા.

૧૨

કબીર-ઉપદેશ

૧

ઉનસે કર મેલ ગંવારા;
કા સોઝત વારંવારા.

જળ પાર ઉતરના ચહિયે;
'તળ ખેવટસે મેલ રહિયે.

જળ દર્શન દેખા ચહિયે;
તળ દર્પન માંજત રહિયે.

જળ દર્પન લાગત કાઈ;
તળ દર્શન કહાંતે પાછ.

અરે અમાર વારે વારે શોચ શું કરે છે ? તેની
સાથે મેળ કરી લે. જ્યારે પાર ઉતરવું છે તો નાવીક
સાથે મળતા રહેવું જોઈએ.

જો દર્શનનો લાભ પામવો હોય તો દર્પણને
સાફ રાખવું જોઈએ. દર્પણને જો મેલ ચઢશે તો
દર્શન કેવી રીતે થઈ શકશે ?

મધ્ય આકાશ આપ જહાં બેઠે;
 જોત શબ્દ ઉઝારા હો.
 સેત સરુપ રાગ જહાં ફૂલે;
 સાંધ કરત વિહારા હો.
 કોટિન સૂર ચંદ છીપે જહાં;
 એક રોમ ઉઝારા હો.
 વહિ પાર એક નગર વસત હે;
 વરસત અમૃત ધારા હો.
 કહે કખીર સૂનો ધર્મદાસા;
 લક્ષો પૂરુષ દરબારા હો.

મધ્ય ગગનમાં જ્યાં આત્મા વાસ કરી રહ્યો છે ત્યાં જ્યોતિર્માય શબ્દથી પ્રકાશ પડી રહ્યો છે. ચંદની જેવો રાગ જ્યાં પ્રસ્ફૂટિત થાય છે ત્યાં સ્વામી વિહાર કરે છે.

તેના એક રોમ જોટલા પ્રકાશથી કોટી સૂર્ય અને ચંદ્ર દબાય જાય છે. તેની પાર એક નગર વસેલું છે ત્યાં અમૃતધારા વરસે છે. કખીર કહે “ધર્મદાસ સાહેબના દરબાર તરફ લક્ષ કરો.”

૩

કર ગુજરાન ગરીબીસે;
 મગરૂખી કિસ પર કરતા હૈ.
 ગંદી કાયા દેખ બૂલાયા;
 દીનનસેં કયેં ડરતા હૈ.
 રહ જલાલી કરત હલાલી;
 કયેં દોજખ આગી જલતા હૈ.
 તજ અભિમાના સીખો શાના;
 સત્ગુરુ સંગત તરતા હૈ.
 કહે કબીર કોઇ વિરલા હંસા;
 જીવત, હી ને મરતા હૈ,

ગરીબાઈમાં ગુજરાન કરો. હે મૂઠ ! શા માટે
 મગરૂખી કરે છે ? એ સરીર જોઈને તેને બૂલી ગયા છે !
 ગરીબાઈથી તું શા માટે ડરે છે, તું પોતે વૈશવમાં
 મગ્ન રહીને નરકનો અગ્નિ કેમ પ્રગટ કરે છે ?
 અભિમાન તજ દઈ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરો, અને સત્ગુરુનો
 આશરો લઈ એ સંસાર સમુદ્રને પાર કરો. કબીર કહે
 છે કે “ વીરલો તેજ છે કે ને આ જીવનમાં જ
 મૃત્યુને પામે છે.”

૪

પરમાતમ ગુરુ નિકટ વિરાજે;
 જગ જગ મન મેરે.

કંપીર

ધાયકે પ્રીતમ ચરનન લાગે;
સાંઈ ખડા શિર તેરે.

જુગન જુગન તોહિ સોવત વીતા;
અજહુના જગ સખેરે.

પરમાત્મા પરમશુર સદા પાસે વિરાજમાન છે.
હે ! મન, તું જગૃત થા. દોડીને તું પ્રિયતમના ચરણમાં
પડ, તારો સ્વામી તારી પાસે જ ઉભો છે. યુગ યુગ
તેં ઉધમાં ગુમાવ્યાં છે. હવે પ્રભાત થયું છે તો પણ
તું જગશે નહિ ?

૫

કહત પ્રાણુ સુન કાયા મેરી;
મોર તોર સંગ ન હોઇ.

તોહી અસ મિત્ર બહુત હમ પાયા;
સંગ ન લીના કોઇ.

પ્રાણુ, શરીરને કહે છે કે તારા જેવી તો અનેક-
અનેક કાયા જોઈ છે. તારા જેવા મિત્ર ધણીવાર
મળ્યા છે પરંતુ કોઈને મેં સાથે લીધા નથી !

૬

ચલના હે દૂર મુસાફિર,
કાહે સોવેરે;

કખીર-ઉપદેશ

ચેત અચેત નર સોચ આવરે,
અહુત નીંદ મત સોવેરે.

નદીયા ગહરી નાવ પુરાણી,
કીસ વિધિ પાર તૂ હોવેરે.

કહે કખીર સુનો ભાષ સાધો,
બ્યાજકે ઘોખે મુલ મત ખોવેરે.

હો! મુસાફર તારે અહુ દૂર જવાનું છે. સુઈ કેમ રહ્યો છે? તું ઉંઘે છે શું? જગૃત થા અને ચિન્તા કરીને વિચાર. તારી ઘોર નિદ્રા દૂર કર.

નદી ગંભીર છે, તારી નૌકા અહુ જુની છે. કેવી રીતે તું પાર ઉતરશે? કખીર કહે છે “બ્યાજના લાભમાં મૂળ ધન ગુમાવતો નહિ!”

૭

મન તું પાર ઉતર કહાં જોહો,
આગે પંથી પંથ ન કોમ
કૂચ મુકામ ન પેહો.

નહિ તહાં નીર નાવ નહિં ખેવટ,
ના ગુણ ખેંચન હારા;
ધરણી ગગન કંઈપ કહુ નહિ,
ના કહુ ખાર ન પારા.

કબીર

નહિં તન નહિ મન નહિ અપનપૌ,
સુનમે સુદ્ધ ન પેહો:

બળવાન હોય પેહો ઘટમેં,
વાહીં હૌરે હોઈહો.

બારહી બાર વિચાર દેખ મન,
અંત કહૂં મત જૈ હૌ;

કહે કબીર સખ છાંડી કલ્પના,
જ્યોં કા ત્યોં હકરે હૌ.

હે મન, તું પાર ઉતરીને ક્યાં પહોંચવા ચાહે છે ? સામે કોઈ પથિક પણ નથી, તેમ માર્ગ પણ નથી, ત્યાં કોઈ પ્રગતિ કે સ્થિતિયે નથી. ત્યાં પાણી, નાવ કે નાવિક પણ નથી, જ્યાં ગુણ કે ગુણી પણ નથી. ધરણી, ગમન, કલ્પ વગેરે કાંઈ ત્યાં નથી. તે જગ્યાએ કુલ, કે પાર પણ નથી, ત્યાં સરીર, કે મન પણ નથી, તો પછી આત્માની પિપાસાની શાન્તિ ત્યાં ક્યાં મળી શકશે. તે શુન્યમાં તું કાંઈ પામી શકવાનો નથી.

બળવાન થઇને ઘટમાં પ્રવેશ કર કે જ્યાં પ્રતિષ્ઠા પામી શકશે. બાર બાર વિચાર કરીને મન તું નેઈ લે. બીજે કોઈ સ્થાને જઇશ નહિ. કબીર કહે છે. “બધી કલ્પના છાંડીને જેમ છે તેમ પ્રતિષ્ઠિત થઇને રહે.

૮

હંસા કહો પુરાતન પાત,
કોન દેશસે આયા હંસા
ઉતરના કોન ઘાટ;
કહાં હંસા વિશ્રામ ક્રિયો હે,
કહાં લગાયે આસ.
અખહી હંસા ચેત સખેરા,
ચલો હમારે સાથ;
સંસય શોક વહાં નહિ વ્યાપે,
નહિ કાલ કે ત્રાસ.
વહાં મનન વન ફૂલ રહે હૈ,
આવે સોહં વાસ;
મન બ્રમર જહાં અરૂં રહે હૈ,
સુખકી ના અભિલાષ.

હે હંસ ! પૂર્વની વાત કહો. કયા પ્રદેશમાંથી
તું આવ્યો છે ? કયા ઘાટ ઉતરવો છે ? કયાં વિશ્રામ
કર્યો છે ? અને શું આશા બાંધી બેઠો છે ?

કુ હંસ ! પ્રભાત થયું છે, હમારી સાથે આવ,
સંસય શોક વગેરે ત્યાં હોતાં નથી, ત્યાં કાળનો
ત્રાસ નથી. વસન્ત ત્યાં ફૂલી રહી છે.

“તેજ હું” એવી સુવાસ ન્યાં આવી રહી છે
મન બ્રમર ત્યાં આસક્ત થઈ રહ્યો છે—સુખની
આશા ત્યાં નથી.

કબીર

૯

અહાંડ કે પાર વહ પતિ સુન્દર હૈ,
અખસે બૂલ જન જાવે;
કહે કબીર સુનો બાઈ સાધો,
શીર ન લગે અસ દાવ.

અહાંડની પાર તે પરમ સુન્દર સ્વામી બિરાજી રહ્યો છે. અત્યારથી એને બૂલશે નહિ. કબીર કહે “સાંભળો! બાઈ, આવો સુયોગ ફરી આવશે નહિ.”

૧૦

ઘટ ઘટમેં વાહ સાંઈ રમતા,
કટુક વચન મત બોલારે;
ધન જોખનકો ગર્વ ન કીજે,
ઝૂઠો પંચ રંગ ચોલારે.

ઘટઘટમેં તે પરમ સ્વામી આનંદ કરી રહ્યો છે, કદીને કટુ વચન કહેશે નહિ. ધન, જોખનનો ગર્વ ન કરશે. આ શરીર એ પચરંગી મિથ્યા ઘોકડું છે.

કબીર-સાધના

૧

મન તું ચકત ચકત ચક બાધ;
બિન થાકે તેરો કાળ ન સરિ હે;
 ફિર પાછે પસ્તાઇ.
જખલગ તોકર જીવ રહત હે,
 તખલગ પરદા બાધ;
ટૂટ જાય ઓટ જનમ મરણકી,
 રસક રહે ઠહરાઈ.
બાકે પરે ઓર કછૂ નહિ,
 યહ મત સખસે પૂરા;
કહે કબીર માર મન ચંચલ,
 હો રહ જૈસે ઘૂરા.

હે મન, તું મહેનત કરતાં કરતાં એકદમ થાકી
જશે. વગર પરિશ્રમ તારૂં કાળ સરે એમ નથી,

કબીર

એક દિવસ અંતમાં તારે દુઃખીત થવું પડશે. જ્યાં
સુધી જીવ પોતામાં મમત્વ રાખે છે ત્યાં સુધી
પરદો રહે છે. જ્યારે જન્મ મરણનો પડદો વૂટી
જાય છે, ત્યારે પરમ આનંદ અંતરમાં સ્થિર થાય છે.

જેના પછી બીજું કંઈ નથી, તેજ પરિપૂર્ણ
વસ્તુ છે. કબીર કહે છે કે “અચલ મનને મારીને
અચલ થઈને રહેવું જોઈએ.”

૨

પ્રીત ઉસીસે કીજીયે,
જો આર નિભાવે;

બિના પ્રીતકે મનૂવા, *
કહિં હૌર ન પાવે.

નામ સ્નેહ જળ મિલે,
તળહી સચ પાવે;

અજર અમર ધર લે ચલે;
ભવ જલ નહિ આવે.

જ્યેં પાની દરિયાવ કા,
દૂજ ન કહાવે;

હિલમિલ એકી હો રહે,
સતગુર સમૂજાવે;

૨૨

કપીર સાધના

દાસ કપીર વિચારકે,
કહિ કહિ બતલાવે;
આમામિટે સાહેબ મિલે,
તબ વહુ ધર પાવે.

જે તમને પાર ઉતારે તેની સાથે પ્રીત કરો. પ્રેમ વગર મનુષ્ય કોઈપણ જગ્યાએ સ્થિર થઈ શકે એમ નથી. નામમાં જ્યારે પ્રીત બંધાય છે ત્યારે જ તે સત્યને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. તેજ પ્રેમ અજર અમર સ્થાને લઈ જાય છે. પછી આ ભવસંસારમાં આવવાનું રહેતું નથી. નહીનું પાણી નદીથી જુદું થઈ શકતું નથી. તેમ સત્ગુરના જ્ઞાને કરીને હૃદય હૃદયથી એક થઈ શકે છે. દાસ કપીર સમજી અને સાંભળીને વારે વારે કહે છે કે “અહંભાવ જ્યારે મટે છે ત્યારે સ્વામી મલે છે, અને ત્યારે જ તે અમર, અજર સ્થાનને પામી શકાય છે.”

૩

ધૂળિયા જલ બિચ મરત પિયાસા,
જલમેં ઠહર પિયે ના મુરખ;
અચ્છા જલ હે ખાસા.
અપને ઘટકે મરમ ન જાને,
કરે કૌન જલકે આસા.
ક્ષણમેં ઘોળિયા રાવે ઘોવે,
ક્ષણમેં હોય ઉઢાસા;

કળીર

સંસ્કૃત સાખૂન લેય ન મૂરખ,
હે સંતન કે પાસા.

દાગ પૂરાણા ઘૂટત નાહિ;
ઘોવત બારહ માસા.

કહે કળીર સુનો બાધ સાધુ.
આછત અન્ન ઉપાસા.

ઘોબો જલમાં હરનીશ રહેવા છતાં તરસે મરે છે. પાણીમાં આખો વખત ઉભો હોવા છતાં અને નિર્મળ પાણી હોવા છતાં એ મુરખ જલ પી શકતો નથી. તે પોતાના અંતરનો મરમ જાણતો નથી. તે બીજા કયા જલની કામના કરતો હશે ? ક્ષણમાં તે મુએ છે, ક્ષણમાં તે રડે છે અને ક્ષણમાં ઉદાસ રહે છે. સાધક પાસે સત્યરૂપી સાધુ હોવા છતાં મુરખ તે લેતો નથી. બારે માસ બાગ્યદિન ઘો ઘો કરે છે છતાં તે પૂર્વના દાગ (સંસ્કાર) ઘોઈ શકતો નથી. કળીર કહે છે, “સુનો બાઈ, અન્ન હોવા છતાં હતભાગી ઉપવાસે મરે છે.”

૪

સખ બાતનમેં ચતુર હે
સુભિરણુ મેં કાયા,
સાર સતકો છાંડકે,
અસત સંગ રાયા.

જ્યેાં જ્યેાં નચાસા કામના,

ત્યેાં ત્યેાં હિ નાચા;

કહે કપીર હરિ જન્મ મિલે,

હરિ જન હો સાચા.

બધી વાતમાં ચતુર કહેવડાવે છે, અને હરિ-સ્મરણમાં નબળાઈ બતાવે છે. સાર સત્યને છોડીને અસત્યના સંગમાં રચ્યો રહે છે. જેમ જેમ કામના નચાવી રહી છે તેમ તેમ નાચી રહ્યો છે. કપીર કહે છે “જ્યારે હરિ મળે ત્યારે જ હરિજન સાચા કહેવાય છે.”

૫

ધર ધર દિપક બરે,

લખે નહિ અંધ હે;

લખત લખત લખી પરે,

કટે જમ કન્દ હે.

કહન સુનન કછૂ નહિ,

નહિં કછૂ કરણ હે;

જીતે હી મરિ રહે,

બહરી નહિં મરણ હે.

ચોગી પડે વિયોગ,

કહે ધર દૂર હે;

કબીર

પાસહિ ખસત હજૂર,
તુ ચહત ખજૂર હે.

આલિણુ દિક્ષા દેતા,
ધર ધર યાલિ હે:

મૂર સજીવન પાસ,
તૂ પાહન પાલી હે.

ઐસન સાહેબ કબીર,
સલોના આપ હે;

નહિં યોગ નહિ જાપ,
પુન્ય નહિ પાપ હે.

પ્રત્યેક ધરે દિપક બળે છે, તું અંધ છે ને જોઈ શકતો નથી. જોતાં જોતાં એક દિવસ તને દર્શન થશે કે જોથી મૃત્યુનાં બંધન તૂટી જશે. કહેવાનું, સાંભળવાનું, અને કરવાનું કંઈ નથી. ને જીવતાં મૃત્યુને પામે છે તેને ફરી મરવાનું રહેતું નથી. યોગી, વિયોગી થઈ પડવાથી કહે છે કે તે ધર તો બહુ દૂર છે. પાસે પરમ સ્વામી વાસ કરી રહેલો હોવા છતાં ખજૂરનાં આડ ઉપર ચઢી રહ્યો છે !

ધર ધર પ્રવેશ કરીને આલિણુ દિક્ષા દઈ રહ્યો છે. જીવનની સાર વસ્તુ પાસે છે. તો પછી પાપાણુ પ્રતિષ્ઠા કેમ કરી રહ્યો છે. કબીર કહે છે “ પ્રભુ એવો આનંદસ્વરૂપ છે કે તે સમજવાય નહિ તેની

પાસે યોગ નથી, જપ નથી, તેમ પાપ અને પુણ્ય પણ નથી.

૬

જીવત મુક્ત સોઈ મુક્તા હો
જ્યા લગ જીવન મુક્તા નહિ
તબલમ સુખદુખ ભૂગતા હો.

તીરથવાસી હોય ન મુક્તા
મુક્તિ ન ધરણી સોઈ હો.

બ્રમ અતિત બન્ધન તેં છૂટે
જહાં ઇચ્છા તહાં જાઈ હો.

વિના અતીત સદા બન્ધનમેં
કિતહું ન જાને ન પાઈ હો.

આ જીવનમાં જે મુક્તિ અનુભવે તેજ વાસ્તવિક મુક્ત કહી શકાય. જ્યાં સુધી જીવનમુક્ત થઈ શકતો નથી ત્યાં સુધી સુખદુઃખ ભોગવવાં પડે છે. તીર્થમાં નિવાસ કરવાથી મુક્તિ મળી શકતી નથી તેમ જમીન ઉપર સુવાથી પણ મુક્તી મળતી નથી. બ્રમથી અતિત થતાં બન્ધન મુક્ત થઈ શકાય છે. અને ત્યારેજ જ્યાં ઇચ્છા થાય ત્યાં પહોંચી શકાય છે. જે બ્રમમાં પડે છે તે સદા બન્ધનમાં રહે છે. ક્યાંયે તે જઈ શકતો નથી.

અન ગઠિયા દેવા,
કેન કરે તેરી સેવા;
ગઠે દેવકો સખ કોઇ પૂજે,
નિત હિ લાવે સેવા.
પૂરણુ બ્રહ્મ અખન્ડિત સ્વામી,
તાકો ન જાને ભેદા;
દશ અવતાર નિરંજન કહિએ,
સો અપના ના હોઈ.
યહ તો અપની કરણી ભોગે,
કર્તા ઓર હિ કોઇ.
ભોગી, જતી, તપી, સન્યાસી,
આપ આપમેં લડિયા:
કહે કપ્પીર સૂનો બાઇ સાધો,
રાગ લખે સો તરિયા.

જે દેવની પ્રતિષ્ઠા થઈ શકતી નથી તેની કાણુ સેવા કરે ? જે દેવની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવે તેની નિત સેવા કરી પૂજવામાં આવે છે. જે પૂરણુ બ્રહ્મ, અખન્ડિત, પરમેશ્વર છે તેની યોગ કોઇ કરવું નથી. દશ અવતાર નિરંજન બ્રહ્મ છે. પરંતુ અવતાર કહી પરમાત્મા કહી શકાય નહિ, કારણુ અવતાર તો

કપીર સાધના

પોતાના કર્મફલનો ભોજતા હોય છે. અને કર્તા તો સ્વતંત્ર રહે છે.

યોગી, જતી, તપસ્વી, સન્યાસી, એ બધા ચિતંડાવાદ કરે છે. કપીર કહે છે “સાંભળ બાઈ જે આનંદરસને પામે છે તેજ તરી જાય છે.”

૮

સાધો સો સતગુર મોહી ભાવે,
સતપ્રેમકા ભર ભર ખ્યાલા
આપ પીવે મોહિ પીલાવે.

પરદા દૂર કરે આંખિન કા
બ્રહ્મ દરશન દિખલાવે,
જસ દરશનસે સખ લોક દરશે;
અનહદ શબ્દ સુનાવે.

એકહિ સખ સુખ દુઃખ દિખાવે,
શબ્દમે સુરત સમાવે.
કહે કપીર તાકો ભય નહિ,
નિર્ભય પદ પર સાવે.

હે સાધુ ! જે સતગુર સત્ય પ્રેમનો ખ્યાલો પોતે પીયે છે અને પાય છે તે સતગુર મને ગમે છે.

જે આવરણ દૂર કરાવી પરબ્રહ્મનાં દર્શન કરાવે છે તે દર્શન કરાવ્યા પછી સર્વ લોકનાં દર્શન થઈ શકે છે. અને અસીમ સંગીત સંભળાય છે. તે

કબીર

સમસ્ત સુખદુષ્ણને એકરૂપ કરી બતાવે છે અને
શબ્દમાં એકતાન કરાવે છે. કબીર કહે “(જે એવા
ગુરને મેળવી શકે છે) તેને ભય હોતો નથી અને તે
અભયસ્થાનને પામી શકે છે.

૯

કબીર ફકિરી અજળ હે
જો ગુર મીલે ફકીર,
સંશય શોક નિવાર કે;
નિરમલ કરે શરીર.

તે ફકિરી અજળ છે કે જો ફકીર ગુર મળી જાય
તે સંશય, શોક વગેરેને મટાડી શરીરને નિર્મલ કરે છે.

૧૦

તિવિર સાંજકા ગહિરા આવે,
છાવે પ્રેમ મન તનમે;
પશ્ચિમ દિસકી ખીડકી ખોલો,
ડૂબકું પ્રેમ ગગનમેં.
ચેત-કંવલ-દલ રસ પીયેરે,
લહર લેહ યા તનમેં.
શંખ ધન્ટ સરનાધ ખાળે,
શોભા સિદ્ધ મહલમેં.
કહે કબીર સુનો ભાધ સાધી,
અમર સાહેબ લખ ધટમેં.

કબીર સાધના

સંધ્યાનો અંધકાર મંભીર રીતે આવી રહ્યો છે. અંધકાર શરીર અને મનને ઘેરી રહ્યો છે. પ્રશ્નિમ દિશામાં બારી ખુલ્લી રાખીને પ્રેમમાં નિમગ્ન રહો. અને ચિત્ત કમલદલે રસપાન કરો. શરીરને તે રસાનન્દે ભરપૂર કરો. સિદ્ધ મહેલની કેવી શોભા છે કે જ્યાં શંખ ધન્ટ શરનાઇ વગેરે વાદ્યો વાગી રહ્યાં છે. કબીર કહે “સાંભળ ભાઈ અંતરચક્ષુ ખોલીને જો; સ્વામી ઘટમાં વિરાજમાન થક રહ્યો છે”

૧૧

સતગુર ચીનહો રે ભાઇ,
વેદ પુરાણુ ભાગવત ગીતા
ધનકો સખે દ્રઢાવે.
જોકો જનમ સફલ રે પ્યારે
જો અક્ષ ગુર પાવે.
સતગુર એક જગતમેં ગુર હે,
સો ભવસે કડિહારા.
કહે કબીર જમત કે ગુરવા,
મર મર લે અવતારા.

હે ભાઈ સતગુરને ઓળખી લ્યો. બધા વેદ, પુરાણ, ભાગવત અને ગીતાનો આશ્રય કરી રહ્યા છે. પરંતુ હે ભાઈ જોણે અક્ષને ગુર સ્વરૂપે જાણ્યો છે તેનો જન્મ સફળ થયો છે. જગતમાં તેજ એક

કબીર

સાચો ગુરુ છે કે નહીં ભવજન્મનથી મુક્તિ અપાવી છે. કબીર કહે છે “આ સંસારના ગુરુવા તો માત્ર વારેવારે મરે છે અને અવતાર લે છે.”

૧૨

સૂની અલહદ્દકી વાણી લો,
તાહી ચીનહ હમ લયે વૈરાગી;
પરિહર ફૂલકી કાની લો.
તબ હમ બહુતક દિન લો અટકે,
સૂન સૂન ખાત બિરાની લો.
અબકુછ સમજ પડી અન્તર ગત,
આદિ કથા પરવાણી લો.
મન ગતિ ગમ્મ પ્રગટ ભઈ સમગતિ,
રમ તાસોં રચિ માની લો.
લાલચ લોભ મોહ મમતા કી,
મિટ ગમ્મ ઐચાતાની લો.
ચંચલ તે મન નિશ્ચલ કિનહો,
સૂરત નિરત ઠહરાણી લો.
કહે કબીર દયા સતગુરુ તેં,
લખી અટલ રાજધાની લો.

તે અસીમ વાણી સાંભળ્યા પછી અને અસીમનો અનુભવ કર્યા પછી હું વૈરાગી થયો છું. સમસ્ત કલની પરિસીમાને છોડી દીધી છે. પ્રથમ સંસારની

કબીર-સાધના

વિવિધ વાતો સાંભળીને ઘણા દિવસ સુધી અટકી પડ્યો હતો. અત્યારે આદિત્ય શાશ્વત જ્ઞાન અન્તરગત થવાથી કાંઈક સમજ પડવા લાગી છે. મનની કલ્પના ચાલી ગઈ છે. અને સમતા પ્રગટ થઈ છે. તેના થેજે કરીને તે તરફની રૂચી વધવા લાગી છે. ભાવસા, લેખ અને મમતાનો મોહ અને ખેંચાખેંચી મટી ગઈ છે.

ચંચલતાથી મનને અચલ કર્યું છે. પ્રેમ અને વૈરાગ્યથી મનને સ્થિર બનાવી દીધું છે. કબીર કહે છે. “સત્ગુરની કૃપાએ અચલ રાજધાનીનાં દર્શન થયાં છે.”

૧૩

મેરે સાર ગુર પકડી બાંહ,
 નહિં તો' મેં વહિ જતા;
 કામ કોપ દોડે તજ દર્ધ,
 વિષયમેં નહિં સમાય.
 કહે કબીર સુનો ભાઈ સાધો,
 હૃદ તજ બેહદ જાય.

સત્ગુરુએ મારો હાથ પકડ્યો નહિં તો આ સંસારમાં મારું પતન થાત. કામ અને ક્રોધ એ બન્નેને ત્યાગ કર્યો છે. તે હવે વિષયમાં પ્રવેશ કરી શકે એમ નથી. કબીર કહે “સાંભળ ભાઈ હવે મારું મન સીમાને પાર કરી અસીમ દ્રષ્ટિ પામી શક્યું છે.”

હરિને અપના આપ છિપાયા,
હરિને નશીજ કર દિખરાયા;
હરિને મુઝે કઠિન બિચ ઘેરી,
હરિને દુવિદ્યા કાટી મેરી.
હરિને સુખ દુઃખ બનલાયે,
હરિને સખ છન્દ મિટાયે;
એસે હરિયે તન મન વારે,
પ્રાણહિ તજું હરિ નહિ વિસારે.

હરિએ પોતાને પોતાનાથી છીપાવી રાખ્યા છે,
પ્રભુ પોતાને સુંદર સ્વરૂપે દર્શન કરાવે છે. પ્રભુએ
મને સંસારની કઠિનાઈમાં ઘેરી રાખી છે. અને
સુખ:દુખ અનુભવાવે છે. તેજ પ્રભુ મારા બધા
છન્દોથી મુક્ત કરે છે. એવા પરમકૃપાળુ પ્રભુનાં
ચરણ કમલમાં તન અને મન સમર્પણ કરું છું. તે
પરમ સુંદર પ્રભુ મટે પ્રાણ છાંડીશ પરન્તુ તેને
બૂલીશ નહિ.

સાંઈ રંગ લાગા સત રંગ લાગા,
મેરે મનકા સંશય લાગા.
જખ હમ રહલી હઠિલ દિવાની,
તખ પિયુ મુખહુ ન ખોલે.

કપીર-સાધન

જળ બન્દી ભઈ ખાક બરાબર,
 સાહેબ અન્તર ખોલે.
 સાંચે મન તેં સહેબ નેરે,
 ઝૂંઠે મનતેં ભાગા.
 લોક લાજ ફૂલકી મર્જાદા,
 તોડ દિયો જસ ધાગા.
 કહત કપીર સુને ભાઈ સાધો,
 ભાગ હમારા જગા.

સ્વામીનો અને સત્યનો રંગ લાગ્યો, જેથી મનને
 સંશય દૂર થયો છે. જ્યારે હું ઉન્મત્ત હતી ત્યારે તે
 પરમ સ્વામીની મધૂર વાણી સાંભળી શકવા ભાગ્ય-
 શાળી થઈ નહિ. જ્યારે મારો પેતાનો ધ્વંસ થયો
 અને સમાન થઈ ત્યારે તે પરમકૃપાળુએ દર્શન દીધાં.
 પ્રભુ નિષ્કપટી મનની, અતિ પાસે વાસ કરે છે—એક
 થઈ રહે છે, અને કપટીથી દૂર ભાગે છે. લેકલાજ
 અને કુળની મયાદા ધાગાની માફક તોડી નાંખ્યા છે.
 કપીર કહે “સાંભળ ભાઈ હમારું ભાગ્ય જગત થયું છે”

૧૬

જસસે રહનિ અપાર જગતમેં,
 સો પ્રીત મુજે પિમારા હો.
 જૈસે પૂરર્ધન રહિ જલ ભીતર,
 જલહિમેં કરત પસારા હો.

૩૫

કબીર

વાકે પાની પત્ર ન લાગે,
ઠરકી ચલે જસ પારા હો.

જેસે સતી ચઢે અગિન પર,
પ્રેમ બચન ન હારા હો.

આપ જરે ઓરન કો જરે,
રાખે પ્રેમ મર્યાદા હો.

લવસાગર એક નદી અગમ હે,
અહદ અગાહ ધારા હો.

કહે કબીર સુનો બાઈ સાધા,
વિરલે ઉતરે પારા હો.

જે જ્ઞાન-પ્રેમથી એ અપાર જમત-પાર કરી
શકાય છે તે પ્રેમ મને પ્રાણીથી પ્રિય છે. કમલ જેમ
પાણીમાં રહી પોતાનો વિકાસ કરે છે. તેનાં પત્રને
પાણી સ્પર્શ કરી શકતું નથી અને પાણીને દૂર કરી
ઉપર આવે છે તેમ સત્યાનુરાગી પ્રેમ વડે જમતને
પાર કરી શકે છે.

સતી અગ્નિ હારથી પસાર થાય છે. છતાં સત્ય
પ્રેમને હલંધન કરતી નથી. પોતે બળી મરે અને
ખીલને દગ્ધ કરે તથાપિ પ્રેમ મર્યાદા રાખે છે.
લવસાગર એ અગમ્ય નદી છે. અસીમ, અમધ જેની
ધારા છે. કબીર કહે “સાંભળ બાઈ કોઈ ચિરલા તેને
પાર કરી શકે છે”

૧૭

જાર મિલે જખ જાર કહાયા,
જાતિ ખરન કુલ કરમ નસાયા.
પારસ પરસે કંચન હોઈ,
લોહા વાહિ કહે ન કોઈ.
પારસકો ગુણુ દેખો આપ,
લોહા મહંગે મોલ વિકામ.
કહે કબીર મહ સાંગો ખેલ,
ફૂલ તેલ મિલ ભયો ફૂલેલ.

તે પ્રેમીનો સંજ ન્યારે પ્રાપ્ત થયો ત્યારે હું પણ પ્રેમીક થયો. જાતિ, વર્ણ, ફૂલ, કરમ વગેરે સૌ દૂર ચલી ગયાં. પારસમણિના સ્પર્શથી લોહું કાંચન થઈ જાય છે, પણ તેને લોહું કહી સમઠું નથી. ખરેખર પારસમણિનો કેવો અદ્ભૂત ગુણુ છે કે લોહું મહામૂલ્યવાન થઈ જાય છે. કબીર કહે “એ જ સાધનો ખેલ છે. ફૂલ અને તેલ મળવાથી ફૂલેલ થઈ જાય છે.

૧૮

અખિયા લાગી રહન દો સાધો,
હિરદય પ્રીત સમહારા.
જખ જાલીમ સે સખ ડર મિટેજે,
જો દિન દષ્ટિ નિહારા.

૩૭

કપીર

જખ સત્ગુરુને કિરપા કીનહી,
લીનહેવ આપ ઉપારા.

લખ ચૌરાસી બન્ધન છૂટે,
સદા રહે ગુરુ સંગી.

પ્રેમ ખાલા હરદમ પીવે,
સદા મસ્ત ખૌરંગી.

જખ લગ વસ્તુ પિછાને નાહિં,
તખ લગ ઝુડી આસા.

બિલમિલ જોત લખે મોર વાલમ,
હિનમૂનિ ધરકે બાસા.

સખકો દષ્ટિ પડે અવિનાશી,
વિરલા સન્ત પિછાને.

કહે કપીર યહ મર્મ કીવાડી,
જો ખોલે સો જાને.

હે સાધુ, અંતરપ્રેમ જગત થયો છે. મારા ચક્ષુને એનામ થવા હો. જે દિન તેની દ્રષ્ટિને પામી શકીશ તે વખતે મૃત્યુનો ભય મટી જશે. જ્યારે સત્ગુરુની કૃપા થશે ત્યારે તે પોતે જ મને મુક્ત કરી લેશે. (ગુરુ જ્યારે કૃપા કરે) ત્યારે ચૌરાસી લક્ષ બન્ધન આપોઆપ છૂટશે. ગુરુનો જ હરનીશ સંગ કરીશ. તે પ્રેમ ખાલાનું પાન કરે છે અને હરદમ

કપીર-સાધના

મસ્ત રહી પ્રેમધેણી બને છે. જ્યાં સુધી સત્ય વસ્તુનો પરિચય થતો નથી ત્યાં સુધી કામના મિથ્યા છે, મારો વાલમ-પ્રિયતમ જીલમિલ પ્રકાશ વડે મારા નયન સમક્ષ પ્રગટ થાય છે અને તે હનનના ધરનો હું અધિવાસી બનું છું. બધાના માર્ગમાં તે અવિનાશી આવે છે. કોઈ વિરલા સાધક તેને જાણી શકે છે. કપીર કહે “એ મર્મનું દ્વાર જે ખોલી શકે છે તે જ તેને જાણે છે.”

૧૯

મન મેલ ન જાય કેસે કે ધોવે,
ગાંવ ગરહિયા મેં ગાદડ પાની,
ઘોળખયા રસિયા ગુદરી પુરાની.
કહે કપીર યહ ગુદરી કે ભાગ,
મિલિ ગેલે સતગુરુ છૂટી ગેલે દાગ.

મારાં મનનો મેલ જતો નથી, કેવી રીતે તે ધોઈ શકાય જેની સમજ પડતી નથી, ગામની તલાવડીમાં ગંદુ પાણી છે, ઘોળી વિષય પિપાસુ છે, અને વસ્ત્રો અત્યંત મેલાં અને જીર્ણ છે. કપીર કહે “તે મલીનતા અને જીર્ણતા વસ્ત્રોનાં સદ્ભાગ્ય છે કે જેથી સત્ગુરુની નજર તેના હપર તરત ઠરશે, અને બધો મેલ દૂર થઈ જશે.”

૩૯

ગુરુદેવકે બેઠકો જીવ જાને નહિ,
જીવ તો અપની બુદ્ધિ ઠાને;

ગુરુદેવ તો જીવકો કાઠી બવસિન્ધુ તે,
ફેર લે સુખ કે સિન્ધ આને.

બંધ કર દષ્ટિકો ફેર અન્દર કરે,
ઘટકા પાટ ગુરુદેવ ખોલે;

કહત કબીર તૂ દેખ સંસારમેં,
ગુરુદેવ સમાન કોઈ નહિ તૌલે.

તે પરમ ગુરુના રહસ્યને મનુષ્ય જાણતો નથી,
માણસ પોતાની બુદ્ધિ ઉપર નિર્ભર થઈને ચાલે છે.
ગુરુદેવ પ્રથમ જીવને બવસિન્ધુમાં નાંખી દઈને ફરીથી
આનંદ સાગરમાં લાવે છે. પ્રથમ તે માણસની દષ્ટિને
સીમામાં અ.બદ્ધ કરી પછીથી અંતરની અસીમ
દષ્ટિને ખોલે છે. કબીર કહે “આ સંસારમાં ગુરુદેવ
સમાન બીજું કંઈ નથી.”

કબીર-તત્ત્વ

૧

દરિયાકી લહર દરિઆવ હેજી
 દરિયા ઓર લહરમેં લિન્ન હોયમ્;
 ઉઠે તો નીર હૈ બેઠે તો નીર હૈ,
 કહોજી દુસરા કિસ તરહ હોયમ્.
 ઉસીકા ફેરકે નામ લહર ધરા,
 લહરકે કહે કયા નીર ખોયમ્,
 જગત હી ફેર સખ જગત પરબ્રહ્મમેં;
 જ્ઞાન કર દેખ માલ ગોયમ્.

નદી અને તરંગ એક જ છે, નદી અને તરંગમાં
 પાર્થક્ય કયાં છે? તરંગ ઉઠે અને બેસી જાય તે
 વખતે જલ તે જલ જ હોય છે. જુદું કેવી રીતે
 હોઈ શકે? તેને તરંગ નામ આપવામાં આવ્યું છે,
 તેથી જુ' નામ માત્રથી પાણી બદલાઈ જાય છે.
 (અજ્ઞાનથી) જગતની માળા ફરી રહી છે. પરબ્રહ્મમાં
 -જગત ઉપર આ જગત માળા ફરી રહી છે. જ્ઞાન-
 ચક્ષુ ખુલવાથી એ સખજું જાણી શકાય છે.

જહાં ખેલત વસન્ત ઋતુરાજ
 જહાં અનહદ બાજ બજે બાજ.
 ચહું દિસ જ્યોતિકો વહે પાર,
 વિરલાજન કોઈ ઉતરે પાર.
 કોટી કૃષ્ણ જહાં જોડે હાથ,
 કોટી વિષ્ણુ જહાં નવે માથ.
 કોટીન બ્રહ્મા પદે પુરાણ,
 કોટી મહેશ જહાં ધરે ધ્યાન.
 કોટી સરસ્વતી ધરે રાગ,
 કોટી ઇન્દ્ર જહાં ગગન લાગ.
 સૂર ગન્ધર્વ મૂનિ ગતે ન જાય,
 જહાં સાહેબ પ્રગટે આપોઆપ.
 ચૌરા ચન્દન ઔર અખીર,
 પુષ્પ બાસ રસ રહ્યો ગંબીર.

ન્યાં ઋતુરાજ વસન્ત વિહાર કરે છે, ત્યાં
 અસીમ વાદ્ય આપોઆપ વગી રહ્યાં છે, ચારે દિશાએ
 પ્રકાશની ધારા પસરી રહી છે; કોઈ વિરલા સાધક
 કવચિત્ તેની પાર ઉતરી શકે છે. ત્યાં કોટી કૃષ્ણ
 હાથ જોડી પ્રાર્થના કરી રહ્યા છે વળી કોટી વિષ્ણુ
 શીર ઝૂંઘવી રહ્યા છે, કરોડો બ્રહ્મા ત્યાં પુરાણ વાંચે

છે, કોટી મહાદેવ ધ્યાન ધરે છે, કોટી ઇન્દ્ર ગગનમાં સ્થિર થઈ રહ્યા છે. દેવો, ગન્ધર્વ અને મૂનિ એ સૌ ત્યાં અસંખ્ય છે. કોટી સરસ્વતી રાગ મીલાવી રહી છે. સ્વામી તે જગ્યાએ આપોઆપ પ્રગટ થઈ રહ્યો છે. ચૂવા, ચન્દન, ફૂલ, પુષ્પવાસ ગલીરભાવે ત્યાં મુગધિત થઈ રહ્યાં છે.

૩

હિંદોળો

જહાં ચેત અચેત ખંભ દોહ,
મન રચ્યો હે હિંદોળ;
તહાં જૂલે જીવ જહાન,
જહાં કતહું નહિ ચિર ઠોર.
ઔર ચંદ, સૂર હોઈ જૂલે,
નહિં પાવે અંત;
ચૌરાસી લક્ષ જીવ જૂલે,
જૂલે રવિ શશિ ધાય.
કોટીન કલ્પ યુગ ખીતિયા,
આને ન કબહું હાય.
ધગણી આકાશહ દોઈ જૂલે,
જૂલે પવનહ નીર;
ધરિ દેહ હરિ આપહ જૂલે;
જો લખહી દાસ કબીર.

કબીર

જ્યાં ચેતન અચેતનનાં બે સ્થાન છે, અને મનને હિંદોળો રચ્યો છે તે હિંદોળા ઉપર જીવ અને જગત્ બંને બુલી રહ્યા છે. કાંઈથી તે બુલન અટકી શકે એમ નથી. ચન્દ્ર અને સૂર્ય બંને હિંદોળા ઉપર બુલી રહ્યા છે. તેનો અન્ત આવતો નથી. ચૌરાશી લક્ષ જીવો અને રવિ, શશી હોદીને ત્યાં બુલી રહ્યા છે. કોટી કલ્પયુગ ચાલી ગયા તો પણ તેનો અંત આવી વ્યર્થતા દેખાતી નથી. ધરણી, આકાશ બંને બુલી રહ્યાં છે. પવન અને પાણી પણ બુલે છે. શરીર ધારણ કરીને હરિ પોતે પણ તે બુલને બુલી રહ્યા છે કબીરે તેનાં દર્શન કર્યાં છે.

૪

હિંદોળો

ગ્રહ ચન્દ્ર તપન જોત ખરત હે,
સૂરત રાગ નિરત તાર બાજે;
નાખતિયાં ધૂરત હે રૈન દિન સુન્નમેં,
કહે કબીર પીઉ ગગન ગાજે.
ક્ષણ ઔર પલકકી આરતી કૌનસી,
રૈન દિન આરતી વિશ્વ ગાવે;
ધૂરત નિસૂસાન તહાં ગૈવકી ઝાલરા,
ગૈવકી ધન્ટકા નાદ આવે.

કહે કબીર તહાં રૈન દિન આરતી,
 જગતકે તખત પર જગત સંધ.
 કર્મ ઓર ભર્મ સંસાર સખ કરન હે,
 પિયુકી પરખ કોઇ પ્રેમી જાણે;
 સૂરત ઓર નિરત ધાર મનમેં પકડકર,
 ગંગ ઓર જમન કે ઘાટ આને.
 નીર નિર્મલ તહાં રૈન દિન ઝરત હે,
 જન્મ ઓર મરણ તખ અન્ત પાદ;
 દેખ વેળૂદમેં અજળ વિસરામ હે,
 હોય મોળૂડ તો સહી પાવે.
 સૂરતકી ડોર સૂખ સિંધકા જૂલના,
 ધોરકી સોર તહાં નાદ ગાવે;
 નીર જિન કમલ તહાં દેખ અતિ ફૂલિયા,
 કહે કબીર મનં ભ્રમર છાવે.
 ચક્ર કે ખીચમે કમલ અતિ ફૂલિયા,
 ત.સૂકા સુખ કોઈ સન્ત જાને;
 જાળકી ધોર ચહ ઓર હોત હે,
 અસીમ સમુદ્રકી સુખ માને.
 કહે કબીર યું ફૂળ સુખ સિન્ધમેં,
 જનમ ઓર મરણકા ભર્મ લાગે.

કપીર

પંચકી પ્યાસ તહાં દેખ પૂરી ભઈ,
તીનકી તાપ તહાં લગે નાહિ;
કહે કપીર યહ અગમકા ખેલ હે,
ગેવકા ચાંદના દેખ માહી.

જનમ મરણુ જહાં તારી પરત હે,
હોત આનંદ તહાં મગન ગાજે;

હિંત જનકાર તહાં નાદ અનહદ ધૂરે,
ત્રિશોક મદલ કે પ્રેમ બાજે.

ચન્દ્ર તપન કોટી દીપ બરત હે,
તૂર બાજે તહાં સન્ત જૂલે;
પ્યાર જનકાર તહાં નૂર બરસત રહે
રસ પીવે તહાં ભકત ભૂલે.

જનમ મરણુ બીચ દેખ અન્તર નાહિ,
દક્ષ ઔર વામ યું એક આહી;

કહે કપીર યા સૈન ગુંગા તઈ,
વેદ કિનાબકી ગમ નાહિ.

અધરે આસન કિયા અગમ પ્યાલા પીયા,
જેમકી મૂલ ગહ જુકિત પાઈ;

પન્થ બિન જાપ ચલ સદર જેમમપૂરે,
દયા જમદેવકી સદજ આઈ.

કબીર-તત્વ

ધ્યાન ધર દેખીયા નેન જિન પેખીયા,
અમમ અગાધ સંગ કહત ગાઈ;

શહર બેગમપૂરા ગમ કો ના લહે,
હોય બેગમ જો ગમ પાવે.

ગુનાકી ગમ ના અજળ વિસરામ હે,
સૈન જો લખે સોઈ સૈન ગાવે.

મૂક બાની તિકો સ્વાદ કેસે કહે,
સ્વાદ પાવે સોઈ સુખ માને;

કહે કબીર યા સૈન ગુંગા તથ,
હોય ગુંગા જોહ સૈન જાને.

છકયા અવધૂત મસ્તાન માતા રહે,
જ્ઞાન વૈરાગ્ય સુધિ લીયા પૂરા;

શ્વાસ હુંચવાસકા પ્રેમ ખાલા પીયા,
ગગન ગરજે તહાં બજે તૂરા.

બિન કર તાંતિયા નાદ ગાતા રહે.
જતન જરના લિયા સદા ખેસે;

કહે કબીર પ્રાણ પ્રાણસિન્ધમેં મિલાવે,
પરમ સુખધામ તહાં પ્રાણમેલે.

આંહૂં પહર મતવાલ લાગી રહે,
અંહૂં પહરકી છાક પીવે;

કબીર

આંહૂં પહર મરનાન માતા રહે,
 બ્રહ્મકે દેહમેં ભક્ત જીવે.
 સાંચહી કહત ઔર સાંચહી ગહત હે,
 કાંચ કું ત્યાગ કર સાંચ લાગા;
 કહે કબીર યું ભક્ત નિર્ભય હૂયા,
 જનમ ઔર મરણકા ભર્મ ભાગા.
 ગગન ગરજે તહાં સદા પાવસ ઝરે,
 હે ત ઝનકાર નિત બજત તૂરા;
 ગગનકે ભવનમેં ગેવકા ચાન્દના,
 ઉદય ઔર અસ્તકા નાંવ નાંહી.
 દિવસ ઔર રૈન તહાં નેક નહિ પાછયે,
 પ્રેમ પ્રકાશ કે સિન્ધ માહી.
 સદા આનંદ હૂખ દન્દ વ્યાપે નહિ,
 પૂરણાનંદ ભરપૂર દેખા;
 ભરમ ઔર બ્રાન્તી તહાં નેક નહિ પાછયે,
 કહે કબીર રસ એક દેખા.
 ખેલ બ્રહ્માંડકા પિન્ડમેં દેખીયા,
 જગનકી ભરમ દૂર ભાગી;
 બહરા બીનગ એક આકાશવત્,
 ધારયામેં અધર ભરપૂર લાગી.

કપીર-તત્ત્વ

દેખ દીદાર મસ્તાન મેં હોય રહ્યો,
સકલ બરપૂર હે નૂર તેરા.

માનકા થાલ ઔર પ્રેમ દિપક હૈ,
અધર આસન કિયા અગમ ડેરા;

કહે કપીર તહાં બરમ બાસે નહિ,
જન્મ ઔર મરણકા મિટા ફેરા.

ગ્રહ, ચન્દ્ર, અને સૂરજની જ્યોત પ્રગટી રહી છે. પ્રેમની રાગણી તથા વૈરાગ્યની તલ તથા મહા-શૂન્ય સ્થળે દિવ રાત્રી નોખત વાગે છે. કપીર કહે છે “હે પ્રિય સખા, સમગ્ર આકાશ વીજળીની માફક પ્રકાશીત થઈ રહ્યું છે.” સમગ્ર વિશ્વ રાતદિવસ ફાણ પલકની આરતી ગાઈ રહ્યું છે. પતાકા, ચન્દ્ર અને તપન વગેરે પ્રદિપ્ત થાય છે, ઘન્ટનો રણુકાર આતંક આપી રહ્યો છે. કપીર કહે. “જગતસિંહાસન ઉપર જગતનો સ્વામી વીરાજમાન થઈ રહ્યો છે. અને રાત્રી દિવસ ત્યાં આરતી ઉતરી રહી છે.”

આ બધો સંસાર કર્મ અને બરમમાં ચાલી રહ્યો છે. પ્રિયતમની એળખ તો પ્રેમી હોય તે જ કરી શકે છે. પ્રેમ અને વૈરાગ્યની ધારા પ્રાણથી પકડે તો ગંગા અને યમુનાનો સંગમ સાધકને કરાવે છે. તે સ્થળે રાતદિવસ નિર્મળ ધારા ઝરી રહી છે. તે જન્મ અને મરણથી મુક્ત કરાવે છે.

કબીર

ધ્યાનપૂર્વક જો. પરમાત્મા કેવું આનંદજનક વિશ્રામસ્થાન છે. જો તારી તૈયારી હશે તો તે પામી શકશે. આનંદસાગર રૂપી હિંદોળો છે, કે જોને પ્રેમની દોરી બાંધેલી છે. ધન, ગરીબ શબ્દ ત્યાં ઉઠી રહ્યો છે. પાણી વગર જ્યાં કમલ ખીલી ઉઠ્યું છે, કબીર કહે “મન જામર ત્યાં રસ પાન કરી રહ્યો છે.”

વિશ્વ ચક્રના કેન્દ્રમાં કેવું આનંદ આપે એવું કમલદલ વિકસિત થયું છે. તેનો આનંદ જો કોઈ જાણી શકતું હોય તો કોઈ પ્રેમીજન જ તે આનંદને પામી શકે છે. સંગીતનો સુમધુર ધ્વની તેની ચારે બાજુ થઈ રહ્યો છે, મન ત્યાં અસીમ આનંદ-સાગરમાં મહાઆનંદ અનુભવી રહ્યું છે. કબીર કહે “એ રીતે તે આનંદઅમૃતસાગરમાં રસપાન કરો, જન્મમરણની જામણા એકદમ ચાલી જાય છે.”

પાંચે ઈન્દ્રિયની તૃષ્ણા ત્યાં પૂરી થાય છે, ત્રણ ગુણની જવાબદારી ત્યાં લાગતી નથી, કબીર કહે “આ અગમ્ય ખેલ છે. અંતરમાં આનંદજનક ચંદનીના ફિરણનાં ફર્શાં કરો.”

જન્મ અને મરણની જ્યાં તાલ વાગી રહી છે અને જ્યાં આનંદ અગનભેદી અજાનાથી ગાજી રહ્યો છે, અનહદ નાદનો જ્યાં ઝંકાર થાય છે, અને અસીમ સંગીત ત્યાં થઈ રહ્યું છે, કોટી ચન્દ્રની દિપમાલા જ્યાં પ્રગટી રહી છે, તૂરી વાગે છે અને

પ્રેમીક હિંદોળા ઉપર ત્યાં બુદ્ધી રહ્યો છે. પ્રેમ ત્યાં ઝંકૃત થાય છે, જ્યોતિની ધારા ફેલાઈ રહી છે. ભક્તજન ત્યાં પોતાને બુદ્ધી જઈ રસપાન કરી રહ્યા છે, જન્મ અને મૃત્યુ એ બેમાં અન્તર નથી. હાળી અને જમણી એ બાબુ પણ એક જ. કપીર કહે “જ્ઞાન ત્યાં નિર્વાક થઈ જાય છે, સત્ય સાત્ત્વ અને ગ્રંથગ્ન જ્ઞાન ત્યાં કામ આવતું નથી” અસીમમાં મેં આસન જમાવ્યું છે, અગમ્ય પ્યાલાગ્ન પાન કયું છે. એ રહસ્યને સમજી ચોમભૂમિમાં પ્રવીળ થયો છું. પથ વગર અગમ્ય સ્થળે તે મહાદેવની ક્યાથી જઈ પહોંચ્યો છું અગમ્ય અને અગ્રાધ જેને સૌ કોઈ કહી ગયા છે, ક્યાન વડે (ચક્ષુ વિના) તેનાં દર્શન સાંપડ્યાં છે. તે માર્ગને જે પામી શકે છે તે બધા દુઃખથી અતીત થાય છે”

તે આનંદજનક વિશ્રામભૂમિ કોઈપણ ગુણના આશરથી પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી, તે જોઈ જોઈ છે તે જ્ઞાની છે. અને તેજ તેને માર્ગ શકે છે. મુકવાણીને સ્વાદ કેવી રીતે કહી શકાય ? જે એના સ્વાદને અનુભવે છે તે આનંદ મેળવે છે, કપીર કહે “તે જાણીને મૂખ જ્ઞાની બને છે અને જ્ઞાની નિર્વાક થઈ જાય છે.”

વેશગી તેનાથી તૃપ્ત થઈ મસ્તાન બને છે. આજ મુખીનાં વેશગ્યજ્ઞાનને તેણે પૂર્ણ રીતે શુદ્ધ કરી દીધું

કપીર

છ. શાસોચ્છવાસમાં તે પ્રેમપાન કરી રહ્યો છે. અને ત્યાં ગગનભેદી તુર વાગી રહ્યું છે.

તંત્રી અને કર-હાથ વિના તે સૂમધૂર સંગીત થઈ રહ્યું છે. સુખ, દુઃખની નિરાદિન રમત ચાલી રહી છે. કપીર કહે “યદિ પ્રાણુનું પ્રાણુ સિન્ધુ સાથે મિલન થાય, તો પ્રાણુ પરમાનંદ ધામે જઈ શકે છે.”

સાધક આઠે પ્રહર ત્યાં ઉન્મદ રહે છે, આઠે પ્રહર રસપાનમાં મત્ત રહી મહાઆનંદ પામે છે. ભક્ત હંમેશા પરબ્રહ્મમાં લીન રહી મદમાં મસ્ત રહે છે.

સત્ય છે તેનેજ હું કહી રહ્યો છું, તેમ તેનેજ મહણુ કરું છું. કાચને છોડી સત્યને પકડ્યું છે. કપીર કહે “એજ રીતે કરવાથી ભક્ત નિર્ભય બને છે, અને એથીજ જન્મમરણની બ્રાન્તિ દૂર થાય છે.”

ગગનમાં મહાગર્જના થઈ રહી છે, અમૃતધારા વૃષ્ટિ કરે છે. અને અષ્ટપ્રહર તૂરી વાગે છે ગગનભવનમાં કેવી આનંદજનક જ્યોતિ પ્રગટી રહી છે. ઉદય અને અસ્તનું ત્યાં નામનિશાન નથી, પ્રેમ જ્યોતિના પ્રકાશથી તે આનંદસાગરમાં દિવસરાત્રીને ભેદ નષ્ટ થાય છે, હંમેશાં જ્યાં આનંદ છવાઈ રહ્યો છે, દુઃખ અને સુખ ત્યાં હોઈ શકે નહિ. ત્યાં પૂર્ણાનંદનો અનુભવ થાય છે. ભ્રમ અને બ્રાન્તિને તે જળ્યાએ સ્થાન નથી. કપીર કહે છે કે તે સ્થળે રસાનંદનો ખેલ નજરોનજર જોયો છે.”

કબીર-તત્વ

આ શરીરમાં બ્રહ્માંડનો ખેલ થઈ રહ્યો છે, જમતૂની બ્રમણા મારી પસેથી ચાલી ગઈ છે. બહાર અને અંતર સમાન છે, સીમામાં અસીમનો પૂર્ણ ખેલ થઈ રહ્યો છે, તે ઉત્સવનાં દર્શન કરીને હું ચકચૂર થયો છું, તમારી જ્યોતિ આ જમતને પરિપૂર્ણ કરી રહી છે, હે જ્યોતિર્મય ! જ્ઞાનની થાળ ઉપર પ્રેમદીપક બળી રહ્યો છે. અગમ્ય સ્થાને તંબુ તાણી અસીમમાં આસન લગાવ્યું છે, કબીર કહે “તે સ્થળે બ્રમ જેવું કશું હોવાનું નથી. જન્મ અને મૃત્યુની બ્રમણા આજ મટી ગઈ છે.”

૫

કાન કહનકો કૌન સૂનનકો,
 દૂળ કૌન જનારે;
 દર્પણમેં પ્રતિબિમ્બ જ્યેં બાસે,
 આપ ચહ્નં દિસ સોધ.
 દૂવિધાં મિટે એક જગ હોવે,
 તો લખ પાવે કોઈ.
 જૈસે જલતે હેમ બનત હૈ,
 હેમ ધૂમ જલ હેઈ.
 તૈસે ચા તત વાહ તતસો,
 શીર વહ અર વહ સોઈ.

કબીર

જો સમજો તો ખરી કહન હૈ,
ના સમજો તો ખોટી.

કહે કબીર કોહિ પથ ત્યાગે,
તાકી મતિ હે મોટી.

હોનાર કોણ અને સાંભળનાર કોણ ? બીજું કોણ
છે ? દર્પણના પ્રતિબિમ્બમાં જેમ પોતેજ હોય છે,
તેમ ચારે દિશાએ વુંજ છે. દ્વૈત મટીને જ્યારે એકનું
જ્ઞાન થાય છે ત્યારેજ તે મળે છે. જલમાંથી ઝાકળ
બને છે, વાસ્તવિકમાં ઝાકળ અને વરાળ એ જલ છે.
તેમજ એ જે છે, તે પણ એ જ છે. તે અને હું
બન્ને તેજ છે, જો સમજાય તો આ જ્ઞાન સાફ છે
ન સમજાય તો એ મિથ્યા છે. કબીર કહે છે “જે
બન્ને પક્ષને સમજતો નથી, અને એકાદનો ત્યાગ કરે
છે, તે જડી બુદ્ધિવાળો છે.”

૬

એંકાર સગે કોહિ સિ જો,
રાગ સ્વરૂપી અંગ;
નિરાકાર નિર્ગુણ અવિનાશી,
કર વાહી કો સંગ.
નામ નિરંજન નૈનન મધે,
નાના રૂપ ધરંત;

નિરાકાર નિર્ગુણ અવિનાશી,

અપાર અથાહ અંગ.

મહાસુખ મગન હોઇ નાચે,

ઉપજે અંગ તરંગ;

મન ઔર તન થિર ન રહતૂહે,

મહા સુખ કે સંગ.

સખ ચેતન સખ આનંદ,

સખ દુઃખ ગહંત;

કહાં આદિ કહાં અન્ત આપ,

સુખ બિચ ધરંત.

ઓંકારે આ રાગસ્વરૂપી અમર સંસારની સૃષ્ટિ કરી છે. તે નિરાકાર, નિર્ગુણ, અવિનાશી છે. તેનો સદા સહવાસ કરો.

નિરંજન બ્રહ્મ દ્રષ્ટિએ દ્રષ્ટિએ વિવિધ પ્રકારનાં રૂપ ધરે છે. તે નિરાકાર, નિર્ગુણ અવિનાશી છે, તેનું અંગ, અપાર અને અતલ છે. તેજ મહાઆનંદમાં મગ્ન થઇને નૃત્ય કરે છે, અને વિવિધ રૂપો ઉપર તેનાં તરંગ ઊઠી રહ્યાં છે. તે મહાનન્દના સ્પર્શથી શરીર, મન વગેરે સ્થિર રહી શકતાં નથી, એટલે નૃત્ય કરી રહ્યાં છે. તે ચેતનમાં, આનંદમાં અને સુખદુઃખમાં સદા મગ્ન રહે છે. ક્યાંયે તેનો અંત કે આદિ નથી, બધે જ તે પોતે આનંદમય સૃષ્ટિનો વિસ્તાર કરી રહેલો છે.

કબીર

૭

મધ્ય આકાશ આપ જહાં એકે,
 જોત શબ્દ ઉજ્યારા હો;
 સેત સ્વરૂપ રાગ જહાં ફૂલે,
 સાંઈ કરત વિહારા હો.
 કોટી ન સૂર ચન્દ છિપે જહાં,
 એક રોમ ઉજ્યારા હો;
 વહી પાર એક નગર ખસત હૈ,
 ખરસત અમૃત ધારા હો;
 કહે કબીર સૂને ધર્મ દાસા,
 લખો પુરુષ દરબારા હો.

આકાશ મધ્યે જ્યાં આપ ચોતે ગિરાજમાન થઈ રહ્યા છો ત્યાં જ્યોતિષે સંગીત ઉજ્જવલ થઈ રહ્યું છે. સ્ફટિક જેવી રાગણી જ્યાં ખીલી રહી છે. ત્યાં સાહેબ વિહાર કરી રહેલા છે તેના એક રોમ જટલા પ્રકાશથી કોટી કોટી સૂર્ય અને ચંદ્રનો પ્રકાશ છૂપઈ જાય છે. પેલે પાર એ મહા દિવ્ય ધામ છે. ત્યાં અમૃતધારા વરસી રહી છે. કબીર કહે છે, “હે ધર્મદાસ સ્વામીનાં દરબારનાં દર્શન કરો.”

૮

નખ સિખ સાહેબ હે બરપૂરા,
 સો સાહેબ કયોં કહીયે દૂરા;

કળીર તત્ત્વ

સાંઈ પ્રેમ અમીરસ લીજે,
તન, મન, ધન, સખ અર્પણુકીજે.
કહે કળીર સન્ત સુખદાઈ,
સુખ સાગર સ્થિર ધર પાઈ.

શીખાથી પગના નખ પચાંત તે વિરજમાન
થઈ રહેલો છે. તે પ્રભુને કેમ દૂર કરી શકાય ? તે
પ્રભુ અમીરસથી ભરપૂર થઈ તેને તન, મન, ધન
બધું અર્પણુ કરો. કળીર કહે “સાધુજન માટે એ
વાત સુખદાઈ છે કે આનંદસાગરમાં સ્થાન
પ્રાપ્ત કરવું.”

૯

વારી જાઉં મેં સતગુરુકે,
મેરા કીયા ભરમ સખ દૂર;
(પ્રેમ) ચંદ ચઢા કુલ આલમ દેખે,
મેં દેખુ ભ્રમ દૂર.
હૂઆ પ્રકાશ આશ ગઈ દુજી,
ઉનિયા નિરમલ નૂર;
માયા મોહ તિમિર સખ નાસા,
પાયા હાલ હજૂર.
પિયા ખાલા સુધસુધ વિસરી,
હો મયા ચકનાચૂર;

કબીર

હૃઆ અમર મરે નહિં કબીર
પાયા જીવન મૂર.

બંધન કટા છૂટીયા જમસે,
ક્રિયા દરશ મંજુર;

મમના ગણ લાભ ઉર સુમતા,
સુખ દુઃખ ડારા દૂર.

સમજે બને કહા નહિં આવે,
લયે આનંદ ભરપૂર;

કહે કબીર સુનેા લાઈ સાધો,
બળ્યા નિરમલ તૂર.

મારા સદ્ગુરની પરમ કૃપાથી મારા સંસારના
જામ દૂર થયા છે. ખરેખર તેની બલિહારી છે. આખું
જગત જોય છે કે પ્રેમચંદ્રનો ઉદય થયો છે. મને
જામ દૂર થયો એમ દેખાય છે.

પ્રકાશ થવાથી દ્વેત ભાવના નષ્ટ થઈ ગઈ અને
નિર્માળ જ્યોતિ પ્રગટી રહી છે. માયા, મોહ, વગેરે
અન્ધકાર નાશ પામ્યાં અને તે પરમ પુરૂષનાં દર્શન
થયાં. પ્રેમખ્યાલો પ્યારથી પીધો છે ત્યારથી સુજ
અને બૂજ ચાલી ગયાં છે અને પર થઈ ચૂલું વિચૂલું
થઈ ગયો છું. હું અમર થયો છું, હવે મૃત્યુનો ભય
રહ્યો નથી. અને જીવનના મૂળને પામ્યો છું. બંધનો
બધા કાપી નાંખ્યાં છે. અને મૃત્યુથી મુક્ત થયો છું.

કબીર-તત્વ

મારાં દર્શન મંજુર થયાં છે. મારી અહં બુદ્ધિ નાશ પામી, શુભ બુદ્ધિ નિગૂંત થઈ છે. સુખ અને દુઃખ હવે રહ્યાં નથી. પરમાનંદથી ભરપૂર થયા છું. અન્તરમાં જે અદ્ભુત કર્મ છું તે સમજાવવા માટે અશક્ત છું. કબીર કહે “ સાંભળ લાઇ નિર્મલ તૂર વાગી રહ્યું છે ”

૧૦

સતગુરુ સોઘ દયા કર દીનહો,
તાતે અનચિનહાર મેં ચીનહો;
ખિન પગ ચલના ખિન પંખ ઉડના,
ખીના ચંચૂકા ચૂગના;
ખિના નૈનકા દેખન પેખન,
ખિન સરવનકા સૂનના.
ચન્દ, ન સૂર, દિવસ નહિં રજની,
તહાં સૂરત લો લાઈ;
ખિના અન્ન અમૃત રસ ભોજન,
ખિન જલ તૃષા બુઝાઈ.
જહાં હરપ તહાં પૂરણ સુખ હે,
યહ સુખ કાસો કહના;
કહે કબીર બલ બલ સતગુરુકી,
ધન્ય શિષ્યકા લહના.

૫૯

કબીર

તે સત્‌ગુરુએ દયા કરી જેથી 'કરી હું' અપરિ-
ચિત્તે પરિચય કરી શક્યો. ચરણ વગર ચાલવું,
પાંખ વિના હડવું, ચાંચ વિના ચૂસવું, આંખ વગર
જોવું, કાન વિના સાંભળવું એ બધું તેની પાસે
શીખ્યો છું. જ્યાં ચંદ્ર અને સૂરજ નથી,
દિવસ અને રાત્રી નથી ત્યાં પ્રેમ અને ધ્યાન
સમર્પણ કર્યાં છે. અન્ન વિના જ્યાં
અમૃતરસનું પાન કરી શકાય છે તથા જલ
વિના જ્યાં તૃષ્ણા મટે છે, જ્યાં હર્ષ હે.ય ત્યાં
પૂર્ણ આનન્દ વિરાજમાન કરે છે. એ આનન્દ
કોઈપણ પાસે વર્ણવી શકાય એવો નથી. કબીર
કહે “તે સત્‌ગુરુની બસિહારી છે. અને શિષ્યનાં
પણુ ધનભાગ્ય કે પરમ આનંદ અનુભવે છે.”

૧૧

હે સખમેં સખહીંસે ન્યારા,
જીવ, જન્તુ, જલ, થણ, સખહીમેં.
ગીત ગિયાપિત ગાવનહારા,
સખકે નિકટ દૂર સખહીંતે,
જન જેસા મન કિનહ ગિયારા.
સાર રાગકો કો જો જન પાવે,
સો નહિ કરત નેમ આચારા.

કહે કબીર સુનો બાઈ સાધી,
શબ્દ ગહે સો પ્યાર હમારા.

તે બધાની અંદર વ્યાપ્ત હોવા છતાં બધાથી સ્વતંત્ર છે. જીવ, જન્મ, જલ, સ્થળ, બધાની અંદર તે પોતે વિરાજમાન થઈ ગાન કરી રહી છે. બધાની તે પાસે પણ છે અને અતિ દૂર પણ છે. જે જે પ્રમાણે વિચારે છે તેને તે પ્રમાણે ઉપલબ્ધી થાય છે.

સારતત્વને જે પામી શક્યો છે તે નિયમ આચારનું પાલન કરતો નથી. કબીર કહે “સાંભળ બાઈ જે તે પરમ આનંદ રાગણીને પામી શક્યો છે તે મને પ્રાણથી પ્રિય છે.”

૧૨

કાયા મેરા એક અજળ વૃક્ષ હે,
સાખા પત્ર તાકી ફનીયા;
કહે કબીર સુનો બાઈ સાધી,
પાવે વિરલા ઢિકનીયાં.

મારી કાયા એક અજળ વૃક્ષ છે. અને આ વિશ્વ એનાં શાખાપત્ર છે. કબીર કહે “સાંભળ બાઈ સાધુ, કોઈક જ એ રહસ્યમય ડોકણાને પામી શકે છે.”

૧૩

નિરગુણ આગે સરગુણ નાચે,
બાળે સોહંગ પુરા;

૬૧

કબીર

ચેલાકે પાંવ ગુરુજી લાગે,
યહી અચમ્પા પૂરા.

નિર્ગુણ આગળ સગુણ નૃત્ય કરી રહ્યો છે “ તું
અને હું ” એક જ છે એકું તૂર વાગી રહ્યું છે.
શિષ્ય પાસે ગુરુ આવી ચરણવન્દન કરી રહ્યો છે.
એ તો પરમ આશ્ચર્ય છે.

૧૪

સાધો ઇ મૂર્દન કે ગામ,
પીર મરે પેગમ્પર મરિગે;
મરિગે જન્દા જોગી;
રાજા મરિગે પરજા મરિગે.
મરિગે વૈદ્ય ઔર રોગી.
ચંદૌ મરિહેં સૂરજ મરિહેં,
મરિહેં ધરણી આકાશ.
ચૌદહ જૂવન ચૌધરિ મરિહેં,
ઈનહું કે કા આશા.
ઈન્દ્ર મરિગે પવન મરિગે,
મરિગે આગન ખાસી.
તંતિસ કાટી દેવતા મરિગે,
પરિગે કાલકી ફાંસી.

નામ અનામ રહે જો સદાહી;

દૂગ્ધ તત્ત્વ ન હોય.

કહે કખીર સૂનો બાધ સાધે,

બટક મરે મત કોષ.

હે ! સાધુ આ જામ મરેલાંઓથી વસેલું છે. પીર, પેમખર, છવતા જોગી, રાજ, પ્રજ, વૈષ્ણ અને રોગી એ બધા જ મરવાના છે. ચંદ્ર, સુરજ ધરણી અને આકાશ પણ મરશે. તથા ચૌદ ભૂવનનો સમ્રાટ હશે તે પણ મરશે. એ પૈકી કોનો બરોસો કરશે ? ઇન્દ્ર, પવન, અગ્નિ, તેત્રીસ કોટી દેવતા મરશે. એ બધા જ કાળના બન્ધનમાં ફસાએલાં છે. “નામ, અનામ ઉભયમાં જો સદા વાસ કરે છે. દ્વૈત તત્ત્વ જોનામાં નથી,” કખીર કહે “સાંભળ બાઈ તે કદી પણ આ સંસારમાં બટકતો હોવા છતાં પણ મરતો નથી.”

૧૫

(આ પદમાં ગોરખનાથ અને કખીર વચ્ચેના પ્રશ્ન, જવાબ છે.)

પ્રશ્ન—કખીર કબસે બયે વૈરાગી,
તૂમહરી સૂરતિ કહાંકો લાગી?

ઉત્તર—વધ્યિત્રા કા મેલા નાહિં,
નહિં ગુર નહિં ચેલા;
સકલ પસારા જનહિન નાહો,

કળીર

જહિ દિન પૂરૂપ અકેલા.
 ગોરખ હમ તબકે અહીં વૈરાગી,
 હમરી સુરત અહાસે લાગી.
 અહા નહિ જખ ટોપી દીનહો,
 વિષ્ણુ નહિ જખ ટીકા;
 શિવ શક્તિકે જન્મે નાહિ,
 જખે જોગ હમ શીખા.
 કાશીમેં હમ પ્રગટ ભયે હે,
 પ ર મા નં દ ચે તા ચે;
 પ્યાસ અહછી સાથ હમલાયે,
 મિલન કરનકો આયે.
 સહજે સહજે મેલા હોવેગો,
 જગી ભકિત ઉતંગા;
 કહે કળીર સુનો હો ગોરખ,
 ચલો ગીત કે સંગા.

ગોરખ કળીરને પૂછે છે કે હે કળીર ! તમારો
 આ સન્યાસ ક્યારથી શરૂ થયો છે ? અને તમને
 કોની સાથે પ્રેમ બધાયો છે ? કળીર કહે છે, આ
 વિશ્વની વિચિત્ર રૂપી લીલા જ્યારે શરૂ થઈ ન હતી,
 જ્યારે કોઈ ગુરૂ કે શિષ્ય હતા નહિ, અને જ્યારે
 આ વિશ્વરચનાની શરૂઆત પણ નહતી જ્યારે તે

પુરુષ માત્ર અકલો જ હતો, હે ગોરખ ! તે દિવસથી
હું સન્યાસી થયો છું. અને મારો પ્રેમ પરબ્રહ્મમાં
સ્થિત થયો છે.

બ્રહ્માએ મુકુટ ધારણ કર્યો ન હતો, વિષ્ણુએ
રાજ દીકા ધારણ કરી ન હતી અને શિવશક્તિનો જન્મ
પણ નહતો તે વખતથી મેં યોગશિક્ષા પ્રાપ્ત કરી છે.
કાશીમાં હું પ્રકાશિત થયો છું અને પરમાનંદ
પામ્યો છું. અસીમ તૃષા સાથે લાભ્યો છું. અને મિલન
માટે હું આવ્યો છું. જ્યારે તે ઉત્કટ ભક્તિ જન્ય
થશે, સહજનો તે સહજ સાથે યોગ થશે. કબીર
કહે “હે ગોરખ ! સાંભળો, ચાલો તે મહા સંગીતની
તાલે તાલે.”

૧૬

સાહેબ હમમેં સાહેબ તુમમેં,
જેસે પ્રાણા બીજમેં;

મત કર બંદા ગુમાન દીલમેં,
ખોજ દેખલે તનમેં.

કોટી સૂરજ જહાં કરતે ઝીલમીલ,
નીલ સિંધ સોહે મગનમેં;

સખ તાપ મિટ જાય દેહીકે,
નિર્મલ હોઈ બેડો જગમેં.

કચીર

અનહદ ધંટા બજે મૃદંગા,
 તનમુખ લેહિ પિયારમેં;
 ખિન પાની જહાં લાગી વરષા,
 મોતી દેખ નદીનમેં.
 એક પ્રેમ બ્રહ્માંડ છાય રહ્યો હે,
 સમજે વિરલા પૂરા:
 અન્ધા ભેદી કહા સમજેગે,
 જ્ઞાનકે ઘર હે દૂરા.
 બડે ભાગ અલમસ્ત રંગમેં,
 કબિરા બોલે ધટમેં;
 હંસ ઉખારન દુઃખ નિવારન,
 આવાગમન મિટે સ્થિનમેં.

સાહેબ તમારા, અમારામાં બધે પસરી રહ્યો છે,
 જેમ પ્રાણ બધા જીવોમાં વ્યાપ્ત છે. હે સેવક ! મનમેં
 કદી ગુમાન કરીશ નહિ, ચોતાની અંદર તેને શોધ
 સાધના કર. કરોડો સુખ જ્યાં જ્યોતિ પ્રગટાવી
 રહ્યા છે અને નીલ સિન્ધુ ગગનમાં શોભાયમાન
 થઈ રહ્યો છે. નિર્મલ થઈ જગતમાં બેસવાથી
 દેહીના બધાં પાપ મટી જાય છે.

અસીમ મૃદંગ અને ધંટાનાદ થાય છે, તે પ્રેમમાં
 શરીરનો આનંદ પ્રહણ કરો. વગર જલ્દે જ્યાં વર્ષા
 વરસી રહી છે અને નદીમાં જ્યોતની ધારા
 વહી રહી છે.

એક પ્રેમ સમજાવવામાં આવે છે. કોઈ વિરલા તેને કવચિત સમજી શકે છે. બેદ બુદ્ધિવાન ને સમજવા પ્રયત્ન કરે છે, તે અન્ધ ક્યાંથી સમજી શકશે ? કારણ જ્ઞાન બંડાર તેનાથી બહુ દૂર છે.

મહા ધનભાગ્યે ને વિશ્વવ્યાપી પ્રેમ રંજથી કળીર પોતાના અંતરમાં તે સંગીત સાંભળી રહ્યો છે. તેને આત્મચુકત શ્રવણ કરવું, ને દુઃખ નિવારણ કરો કે તે સંગીત આવાગમન મચાડી શકે.

૧૭

સાંઈ મોરો બસત અગમ પૂરવા,

જહાં મમન હમાર;

કહે કળીર સુન સાંઈયાં,

મોરે આહિયે દેશ;

જો મયે સો બહુરે ના,

કો કહત સન્દેશ.

અગમ્ય નગરમાં મોરો સ્વામી નિવાસ કરે છે ત્યાં હું જવા ધારું છું. કળીર કહે “સાંભળ સ્વામી એવો અમારો દેશ છે કે ને તે જગ્યાએ નય તે પાછો આવી શકે નહિ, તો કાણુ કહે છે, તે પ્રદેશના સમાચાર ?”

૧૮

નગત નેગેસર પાયા મેરે રવળું,
નગત નેગેસર પાયા.

અલખ પૂરષકી અચલા વસ્તી,
નકો શીતલ છાયા.

કહત કપીર સુનો ગોરખ યોગી,
જીવન હુંઠા તિન પાયા.

નગત થવાથી તે યોગેશ્વરને પામ્યા હું, મારા
જીવન દેવતા યોગેશ્વરને નગત કરી પ્રાપ્ત કરી શકું
હું, તે અલક્ષ્ય પુરુષનું ધામ અચલ છે, અને તેની
છાયા પણ શીતલ છે. કપીર કહે “હે ગોરખ !
સાંભળ, જે સાધના કરે છે તે મેળવે છે.”

૧૯

ચૂવત અમીરસ ભરત તાલ જહાં,
શબ્દ ઉડે અસમાની હો;

સરિતા ઉમડ સિન્ધુકો સોખે,
નહિ કછ જાત બખાની હો.

ચાંદા સૂરજ તારાગન નહિં વહાં;
નહિં વહાં રૈન બિહાની હો;

બાજે બજે સિતાર બંસરી,
વરંકાર મૃદુ બાની હો.

કોટી ઝિલમીલી જહાં વહાં ઝલકે,
બિન જલ બરસત ધારા હો.

કહે કખીર બેઢી બાતે,
ચિરલા કાષ પહિયાની હો.

કર પહિયાન ફેર નહિ આવે,
જનમ મરણકી ખાની હો.

જ્યાં અમૃત રસના બરણથી સરોવર બરપૂર થાય છે, ત્યાં અસીમ શબ્દ સંભળાય છે. નદીનો પ્રવાહ અંધ થાય છે એટલે સિન્ધુ પણ સુકાય છે. ત્યાંની અસીમ વાણી વણુવી શકાય એમ નથી.

ત્યાં ચંદ્ર, સુરજ, તારામણો, રાત્રી અને પ્રભાત પણ નથી. તે જગ્યાએ પોતાની મેળે જ વીણા, બંસરી, મૃદુ મૃદુ ઝંકારથી કોમલ સૂરથી વાગી ઉઠે છે.

કોટી પ્રભા જ્યાં ઝલમલ કરે છે, જલ વિના જ્યાં ધારા વૃષ્ટિ થઈ રહી છે. કખીર એ રહસ્યની વાણી સંભળાવે છે; કોઈક જ તે સમજી શકશે અને જે સમજશે તે જન્મ મૃત્યુથી પર થઈ જશે, જેને ત્યાંથી પ્રત્યાવર્તન કરવાનું રહેશે નહિ.

યા તરવરમે એક પખેર,
 ભોગ સરગ વહ ડાલેરે;
 વાકી ગંધ લખે નહિ કોઇ,
 કૌન ભાવસોં બોલેરે.
 દુર્મ ડાર તહાં અતિ વન છાયા,
 પંછી બ સે રા લેઈ રે;
 આવે સાંજ ઉડી જાય સખેરા,
 મરમ ન કાઢુ દેઈ રે.
 સો પંછી મોહી કોઇ ન બતાવે,
 જો બોલે થટ માંહી રે;
 અખરન, ખરન, રૂપ નહિ રેખા,
 બેઠા પ્રેમકે જાંહી રે.
 અગમ અપાર નિરન્તર બાસા,
 આવત જાત ન હીસારે;
 કહે કચીર સુનો ભાષ સાધો,
 રહ કુચ અગમ કહાનીરે.
 યા પંછી કે કૌન ઠાર હે,
 બુઝો પન્દીત યાનીરે.

આ વૃક્ષ ઉપર એક પક્ષી, સંભોગના આનન્દથી નૃત્ય કરે છે, કોઈ તેને બાણી શકાતું નથી. ક્યા ભાવરસના ઉલ્લાસમાં તે ગાન કરે છે, તે કોણ સમજી શકે ? તે વૃક્ષની શાખા જ્યાં ધનધટાથી છાયા આપે છે તે જગ્યાએ તે પક્ષી નિવાસ કરે છે. સંધ્યા સમયે પક્ષી આવે છે અને સવાર થતાં ઉડી જાય છે. ધોતાનો મન કોઈને પક્ષી જણાવતું નથી. જે પક્ષી અંતરમાં સંગીત ગાઈ રહ્યું છે તેની વાત મને કોઈ કહેતું નથી, તેને વણું, અવણું જેવું નથી, તેમજ રૂપ પણ નથી, રેખા પણ નથી, પ્રેમ છાયામાં વાસ કરી રહ્યું છે.

અમમ, અપાર, ખુલ્લા આકાશમાં તેણું ઠેકાણું છે, કોઈ તે આવે છે કે જાય છે તે જોઈ શકતું નથી. કબીર કહે “સાંભળ લાઈ! એ એક અમમ્ય વાણી છે, એ પક્ષીનું રહેઠાણ કયું છે તે જ્ઞાની પંડિત, તમે સમજી શ્યા.”

કબીર-પ્રેમ

૧

ઋતુ ફાગુન નિયરાની,
કોઈ પિયાસે મિલાવે;
પિયાકો રૂપ કહાં લગ બરનુ,
રૂપહી માંહી સમાની.
જો રંગ રંગે સકલ છબી છાપ,
તન મન સબી બૂલાની;
યોં મત જાને યહિ રે ફાગ હે,
યહ કુચ અકથ કહાની.
કહે કબીર સૂનો બાઈ સાધો,
યહ ગત વિરલે જાની.

વસન્ત ઋતુ અતિ પાસે આવી રહી છે. મને
કોઈ પ્રિયતમ સાથે મિલન કરાવશે ? પ્રિયતમના રૂપનું
શું વર્ણન કરું, બધા રૂપોમાં તે રૂપ સમાઈ જાય છે.
વિશ્વની બધી છબિઓ તે રંગથી વિભૂષિત છે. તન,

કપીર-પ્રેમ

મન બધું જ તે શોભામાં બૂલી જવાય છે. તેની પાસે
વસન્તના ખેલ-લીલા થઈ રહ્યાં છે. એ અકથ્ય કહાણી
છે. કપીર કહે “સાંભળજાઈ! ઘણા થોડા જ માણસો
એ સન્ધ્યાન મેળવી શકે છે.”

૨

પિયા મેરા જાગે
મે કેસે સોઈરી,
રાત દિવસ હમકો બોલાવે
મેં ન સૂતી રચ રહી સંગ જાગરી.
કહે કપીર સુનો સખી સયાની;
જિન પ્રેમ પ્રિયા મિલે ન મિલાનીરી.

મારા પ્રિયતમ જાગે છે, હું કેમ સુઈ શકું? રાત્રિ,
દિવસ તે મને બોલાવે છે, છતાં તે હું સાંભળતી નથી
અને અસલીની માફક ખીજનો સંગ કરી રહી છું,
કપીર કહે “હે ચતુર સખી! સાંભળ પ્રેમ વિના તે
પ્રિયતમનું મિલન સાંપડશે નહિ.”

૩

નિશિ દિન સાલે ધાવ,
નીંદ આવે નાહિં;
પિયા મિલન કી આસ,
નેહર બાવે નહિ.

કપીર

ખૂલ ગયે ગગન કિંવાડ,

મન્દિર ઉજ્યાર ભયો;

ભયો હે પુરુષસે ભેટ,

તન મન બાર દયો.

રાત્રિ દિવસ તે ધા બ્યથા કરે છે, નિદ્રા આવતી
નથી, પ્રિયતમની સાથે મળવા બ્યાકુલ થઈ રહી છું.
પિતાનું ઘર ગમતું નથી. મગન દ્વાર ખુલ્લાં થયાં અને
મન્દિરમાં પ્રકાશ પડ્યો. જ્યોતી કરી સ્વામી સાથે મિલન
થયું. શરીર મન વગેરે સર્વ સમર્પણ કરી દીધાં.

૪

પિયા ઘટ પ્રિયાકો રિઝાઓ રે,

નૈનન બાદરકી ઝર લાઓ;

શ્યામ ઘટા ઉર છાઓ રે.

આવત આવત શ્રુતકી રાહ પર,

ફિકર પ્રિયાકો સુનાઓ રે;

કહત કપીર સુનો ભાઈ સાધુ,

પ્રિયાકો બ્યાન ચિત્ત લાવો રે.

પ્રિયતમના પાત્ર વડે પ્રિયતમને રીઝવો, તૃપ્ત
કરો. નયનમાં લપાંની ધારા આવવા દો. શ્યામ ઘટા

કબીર-પ્રેમ

વડ ચિત્તને આચ્છાદિત કરો, અને પ્રિયતમના કાનની
પાસે જઈ જઈ તમારી અંતર વેદના પ્રિયતમને સંભ-
ળાવો. કબીર કહે “હે ભાઈ સંભળ ! પ્રિયતમનું ધ્યાન
ચિત્ત ઉપર સ્થિર કરો.”

૫

હમ તો હે ઇસ્કે મસ્તનાના,

હમકો હોશિયારી કયા.

રહેં આઝાદ યા જગમેં,

હમકો ચેન બેચેન કયા.

જો બિછૂડે હેં પિયારેસે,

ભટકતે દર બદર ફિરતે.

હમારા યાર હે હમમેં,

હમકો ઇન્તેજારી કયા.

ન પલ બિછૂડે પ્રિયા હમસે,

ન હમ બિછૂડે પિયારેસે.

ઉનહીસે નેહ ભાગી હે,

હમકો બેકરારી કયા.

કબીરા ઇસ્કકો માતા,

કરકો દૂર કર દિલસે.

જો ચલના રાહ નાજૂક હે,

હમન શર બોજ બારી કયા.

કખીર

હું તો પ્રેમમાં પાગલ થયે છું. મારે હવે સાવધાન અને અસાવધાન શું ? પ્રિયતમથી જે દૂર છે તે દ્વારે દ્વારે ભટકતો ફરે છે. મારો પ્રિયતમ મારા અંતરમાં વિરાજમાન થઈ રહ્યો છે પણ હવે મારે બીજી ઈન્ટેન્સિટી શી ?

પ્રિયતમ એક પલ પણ મારાથી છૂટો પડતો નથી, તેમ હું પણ છૂટી પડતી નથી. તેની સાથે પ્રેમ બાંધાયો છે. હવે મારે અશાન્તિ જેવું શું હોય ? ભલે જવાનો માર્ગ હોય કે ન હોય, સરીર ગમે તેવું હોય, અને શિર પર વજન પણ ગમે તેટલું ભારે હોય, પરંતુ કખીર કહે જ્યારે તમે તેના પ્રેમમાં મત થયા છો તો ચિત્તમાંથી સઘળા ભયને દૂર કરો અને માર્ગ પડો.

૬

નાચુરે મેરો મન મત હોય,
પ્રેમકો રાગ બળાયે રેન દિન;
શબ્દ સુને સખ કોઈ.

રાહુ કેતુ નવગ્રહ નાચે,
જમ જન્મ આનન્દ હોઈ;

ગિરિ સમુદ્ર ધરતી નાચે,
લોક નાચે હસ હોઈ.

છાપા તિલક લગાય બાંસ ચદ,
હો રહો જગસે ન્યારા;

સહસ કલા કર મન મેરા નાચે,
રીજે સરજનહારા.

હે મન પ્રેમમાં મસ્ત બનીને નૃત્ય કર, પ્રેમ રાગણી દિનરાત વાગી રહી છે, જે સૌ કોઈ સાંભળે. રાહ, કેટુ નવગ્રહ, અને જન્મ, મૃત્યુ આનન્દમાં મત થઈ નાચે છે. ગિરિ, સમુદ્ર, ધરણી અને બીજા દોકો હાસ્ય અને દુઃખે નાચી રહ્યાં છે.

છાપા તિલક લગાવી અહંદારમાં ચઢ્યૂર થઈને જગતથી શા માટે જુદો પડી રહ્યો છે? એવા જુદા-પણાનો ટોંગ શા માટે કરે છે? જો વિશ્વની સહસ્ર-કળામાં માફ મન નૃત્ય કરી રહ્યું છે. આ વિશ્વનો સરજનહાર તેથી જ રીઝે છે.

૭

મન મસ્ત હૂઆ તખ કયેં ખોલે,
હીરા પાયે ગાંઠ ગઠિયાયે,
બાર બાર વાકો કયેં ખોલે.
હલકી થી તખ ચઢી તરાણુ,
પૂરી ભઈ તખ કયેં તોલે.
સુરત કલરી ભઈ મતવારી,
મદવા પી ગઈ બિન તોલે.
હંસા પાયે માનસ સરૌવર,
તાલ તલેયા કયેં ડોલે.

કપીર

તેરા સાહેબ હે ઘટ માંહી.
બાહર નેના કયેં ખોલે.
કહે કપીર સુનો બાઈ સાધો,
સાહેબ મિલ ગયે તિલ ઓલે.

મન પ્રેમથી ભરપૂર થયું છે, તો પણ વાણીનું
પ્રયોજન શું રહ્યું? હીરો મળ્યા છે, વારે વારે
ખોલાવાની શી જરૂર? જ્યારે હલકી હતી ત્યારે
ત્રાજવામાં વળન કયું? હવે જ્યારે પૂર્ણ થઈ છે ત્યારે
તોલવાની આવશ્યકતા શેની હોય? પ્રેમ આનંદે
મસ્ત થઈ છે અને અપરિમિત મદિરાપાન કયું છે.
હંસ, માનસ સરોવર પ્રાપ્ત કયું છે પણ ગંદી
તલાવડી શા માટે રોળે છે? તમારો સ્વામી અંતરમાં
રહેલો છે. બહાર આંખો ફેડવાથી શું વળશે? કપીર
કહે “સાંભળ બાઈ મારો સ્વામી એકાગ્ર યતાંજ
મળી ગયો છે.”

૮

કૈસે જીવેગી વિરહની પિયા બિન,
કીજે કોન ઉપાય;
દિવસે ન ભૂખ રૈન નહિ સુખ હે,
જેસે કલયુગં જામ.
ખેલત ફાગ છાંડ ગયો સુન્દર,
તજ ચલે ધન ઓરધામ.

કબીર-પ્રેમ

વન ખંડ જમ નામ લો લાવો,
મિલ પિયા સુખ પાય.

તડ પત મીન વિના જલ જૈસે,
દરશન લીજે ધાય.

વિના આકાર રૂપ નહિ રેખા,
કેન મિલેગી આય.

આપન પુરુષ સમજ લે સુન્દરી,
દેખો તન નિરતાય.

રાગ સ્વરૂપી જીવ પિયા ખુઝો,
છાંડો ભર્મકી ટેક.

કહે કબીર 'આન નહિ દુળ,
યુગ યુગ તુમ હમ એક.

હે વિરહીનિ, પ્રિયતમ વિના શી રીતે જીવશે,
અને કહે વાર હવે શું ઉપાય કરશે ? દિવસે ભૂખ
નથી રાત્રિએ સુખ નથી, નિદ્રા નથી, એક પ્રહર
જાણે એક કળિયુગ જેવો જાય છે. વસન્તની પરિપૂર્ણ
લીલામાં તે સુન્દર પુરુષ તને છાડી આલ્યો ગયો છે.
હે ! વિયોગીની, ધન, ધામ બધું છાડી તેની પાછળ
જા, વન ધામમાં પહોંચી તેના નામનું ધ્યાન ધરે,
જે પ્રિયતમ મળશે તો જ આનંદ પ્રાપ્ત થશે. જંલ
વિના મચ્છ જેમ છટકટ કરી મરે છે, તેમ તું તેના

કબીર

દર્શન માટે બ્યાકલ થઈ દોડી જ. આકાર, રૂપ,
રેખા વગેરે કંઈ નથી, કાણુ આવી તારી સાથે મલી
શકશે ? હે સુંદરી ! પોતાના સ્વામીની તું બરાબર
ઓળખ કર, સકલ દેહથી પર થઈ તેનાં દર્શન કરી
લે. હવે પછી ભ્રમમાં પડીશ નહિ. રાગ સ્વરૂપી
તે પ્રિયતમને સમજી-ઓળખી લે-કબીર કહે “બીજું
કોઈ છે જ નહિ, યુગ યુગ જશે તો પણ તું અને
હું એક જ બીએ.”

૯

મિલના કઠિન હૈ

કૈસે મિલુંગી પ્રીયા જાય,

સમજ સોચ પગ ધરું ચતનસે,

બાર બાર ડીંગ જાય.

ઉંચી ગેલ રાહ રૂપટીલી,

પાંવ નહિ દહરાય.

લોક લાજ કુલકી મરજદા,

દેખત મન સકુચાય.

કહારે સાંધ વસૂં પીયરમેં,

લાજ તજ ન જાય.

પ્રિયતમ સાથે મળવું એ કઠિન છે. કેવી રીતે
તેની સાથે મેળાપ થશે ? ધણું ધણું ચિન્તવન કરી,

કપ્પીર-પ્રેમ

વિચાર કરી, મહાયત્ને તે માગે પગ ધરું છું છતાંય
વારેવારે કમ્પારી થઈ પગ ડગમગ થયા કરે છે. હું
જઈ પગ ટકાવવા પ્રયત્ન કરું છું તોપણ પગ ફસડી
જાય છે, સ્થિર થતો નથી. લોકલાજ, કુલ મર્યાદા
વમેરેથી મન સંકુચિત થયા કરે છે. મારો સ્વામી
ક્યાં છે? હું કહું છું હવે મારાથી પિતૃગૃહે રહી
શકાય એમ નથી તેમ લાજમર્યાદા છૂટી ચાલી નથી.

૧૦

મોહી તોહી લાગી કેસે છટે,

જેસે કમલ પત્ર જલ ખાસા;

એસે તૂમ સાહેબ હમ દાસા.

જેસે ચક્રાર તકત નિસ ચંદા,

એસે તૂમ સાહેબ હમ ખંદા.

મોહિ તોહિ આદિ અન્ત યન આધ,

અબ કેસે લગન દુરાધ.

કહે કપ્પીર હમરા મન લાગા,

જેસે સરિતા સિંધ સમાધ.

તમારો અને મારો જે પ્રેમ બંધાયો છે તે હવે
શી રીતે છટે? કમલપત્ર જે પ્રમાણે જલમાં વાસ
કરે છે તે પ્રમાણે તું મારો સ્વામી અને હું તારો
દાસ છું—આદિથી અન્ત સુધી તારો અને મારો પ્રેમ

કબીર

બંધાયો છે. હવે તે મિલનની પૂર્ણાકૃતિ કેમ કરી
 થઈ શકે? કબીર કહે જે પ્રમાણે સરિતા સમુદ્રમાં
 પોતાને સમર્પણ કરી દે છે તેમ મારું મન-ચિત્ત
 તમારામાં મળી ગયું છે.”

૧૧

નારદ પ્યાર સો અન્તર નાહિ,
 પ્યાર જાગે તોહિ જાગું,
 પ્યાર સોવે તખ સોહં.

જો કોઈ મેરે પ્યાર દૂખાવે,
 જડા મૂલ સો ખોહં.

જહાં મેરા પ્યાર જસ ગાવે,
 તહાં કરો મેં બાસા.

પ્યાર ચલે આગે ઉઠ ધાઉં,
 મોહિ પ્યારકી આસા.

બેહદ તીરથ પ્યારકે ચરનન,
 કોટ ભકત સમાય.

કહે કબીર પ્રેમકી મહિમા,
 પ્યાર દેત જુઝાઈ.

હે! નારદ તે પ્રિયતમ દૂર નથી. પ્રિયતમ જાગે
 એટલે હું જાગું છું. પ્રિયતમ શયન કરે ત્યારે હું પણ
 સૂઈ જાઉં છું. મારા પ્રિયતમને કોઈ દુઃખીત કરે તો
 તે જડમૂળથી ઉખડી જાય છે. જ્યાં મારા પ્રિયતમનાં

કળીર-પ્રેમ

ચરોમાન મવાય છે ત્યાંજ હું વાસ કરું છું. યદિ પ્રિયતમ ને હઠી ચાલવા લાગે તો હું આગળ હઠી ચાલવા લાગું છું. પ્રિયતમ માટે માફ મન હમેશાં બ્યાકુળ રહે છે. અસીમતીરથ મારા પ્રિયતમના ચરણમાં સમાય મર્યા છે. અને કરોડો ભક્તજનો ત્યાં નિવાસ કરે છે. કળીર કહે “પ્રેમનો મહિમા પ્રેમોદ્ધાસ આપો-આપ સમજાવી દે છે.”

૧૨

વાલમ આવો હમારે ગ્રહેરે,
તુમ ખિન દુઃખીયા દેહરે.

સખ કોઈ કહે તુમાહારી નારી,
મોકો લાગત લાજ રે.

દિલસે નહિ દિલ લગાયા,
તખ લગ કેસા સનેહ રે.

અજ ન લાવે નોંદ ન આવે,
ગૃહ વન ધરે ન ધીર રે.

કામિન કો હે વાલમ પ્યારા,
જ્યોં પ્યાસા કો નીર રે.

હે કોઈ એસા પર પ્યારી,
પિયાસોં કહે પ્યામ રે.

કપીર

અમ તો બેઢાણ કપીર બયે હે,
ખિન દેખે જીવ જાય રે.

હે! વલ્લભ તમે! મારા ધરે પધારો, તમારા વિના
મારું મન અને દેહ બહુ દુઃખી થાય છે. જ્યારે
લોકો કહે છે કે હું તમારી નારી છું ત્યારે મને લાજ-
શરમ આવે છે. જ્યાં સુધી હૃદયની સાથે હૃદય મળે
નહિ ત્યાં સુધી પ્રેમ જગત ક્યાંથી થાય? અન્ન
ભાવતું નથી તેમ નિદ્રા આવતી નથી, ગૃહે અને
વનમાં ક્યાંયે મન ધીરજ ધરતું નથી. તરસ્યા પાસે
જલ જેમ પ્રિય વસ્તુ છે, તેમ કામિની પાસે વલ્લભ
પ્રિય છે. એવો કોઈ પરોપકારી છે કે જે મારી હૃદય
વેદના મારા વલ્લભને કહી આવે? કપીર હવે તો
અધીર થયો છે, પ્રિયતમનાં દર્શન વિના પ્રાણ તરફ
કરી જઈ જઈ કરે છે.

૧૩

દૂધલિની ગાવહ મંગલ ચાર,
હમ ધર આયે પરમ ભરતાર.
તનરત કરી મેં મન રત કરી હો,
પર્ય તત્વ તખ રાતી.
વાલમ મેરે પાહુન આયે,
મેં જોખન મેં માતી.

૮૪

સરીર સરોવર તીરથ કરી હોં,

બ્રહ્મા વેદ ઉચારે.

વાલમ કે સંગ મિલન લઈ હોં,

ધન ધન ભાગ હમાર.

સૂર તેંતીસ કૌતુક આયે,

પ્રેમી સખ જગવાસી.

કહે કળીર હમ બ્યાહિ ચલે હૈ,

વાલમ એક અવિનાશી.

હે સખી ! આજે આનંદ ગીત ગાઓ, મારા પરમ સ્વામી આજે મારે ઘર આવ્યા, તેના પ્રેમથી મારાં દેહ અને મન ભરપૂર થયાં છે. મારો આ પંચતત્વ દેહ તેના આગમનથી ઉત્તમ થયો છે. મારા વલ્લભ મારા ગૃહે અતિથિ સ્વરૂપે આવ્યા છે. હું પૂર યોવનમાં મત થઈ છું.

સરીર સરોવરને તીરથ કરીશ, બ્રહ્મા વેદના ઉચ્ચાર કરશે, વલ્લભ સાથે આજે મારું મિલન થશે, આજ મારું ધનભાગ્ય છે. તેનિશઠાથી દેવતા આનંદ કોત્રકથી અહીં ઉપસ્થિત થશે. વિશ્વના બધા પ્રેમીઓ અહીં પધારશે. કળીર કહે, “હું અવિનાશી એક મારો વલ્લભ છે-હું આજ વિવાહે માહી રહી છું.”

શરીર મહલમેં આજ આજે,
હોત છતીસેં રાગ.

સૂરત સખી જહાં દેખત તમાસા,
વાલમ ખેલે ફાગ.

અપને પ્રીયા સંગ હોળા ખેલે,
લજ્જા બય નિવાર.

સારા જગમેં હોત ફૂટહલ,
ઝરે રાગ અનુરાગ.

મારા શરીર મન્દિરમાં વાઘો બાગી રહ્યાં છે, છત્રી
રાગો ત્યાં થઈ રહ્યા છે. મારી પ્રિયતમ સખી-પ્રિતિ
આ ખેલ નેઈ રહી છે, કે જ્યાં વસ્ત્રલ વસન્ત ખેલી
રહ્યો છે.

લજ્જા બય વગેરે છાદીને પ્રિયતમ સંગાથે હોરી
ખેલી રહી છે. સમસ્ત જગતમાં આજ ફૂટહલ
લજ્જા થઈ છે. રાગ અનુરાગ ત્યાં પ્રગટી રહ્યા છે.

ઠાયા નગર માંહેરે
સાંધ ખેલે હોરી,

કપીર-પ્રેમ

માવત રાગ સરસ સૂર સોહો.

અતિ આનંદ લયોરે.

શરીર મહલમેં બાજે બાજ,

જગમગ જ્યોત જીયાર.

સહજ રંગ રમ્ય રહ્યો સકલ તન,

છૂટન નાહિ કરેરી.

અનહદ બાજે બજે મધૂર ધૂન,

ખિન કરતાલ તંબૂરા.

ખિન રસના જહાં રાગ છતીસે,

હોત મહાનંદ પૂરા.

એ શરીર મહેલમાં સ્વામી હોરી ખેલી રહ્યો છે. રાગણી સરસ રાગ કરી રહી છે, અને સૂર અતિ શોભી રહ્યો છે. જ્યોત બાજે અતિ આનંદ થયો છે. શરીર મન્દિરમાં વાજતો વાગી રહ્યો છે અને જ્યોતિ જગમગી રહી છે.

સમસ્ત શરીરે તે આનંદ ભરપૂર થઈ રહ્યો છે. તે આનંદ કદી અવસાન પામે એમ નથી. વગર સાધને પોતાની મેળે અસીમ રાગણીનો મધુર ધ્વનિ ઉઠી રહ્યો છે. જલ્લ વિના છતીસ રાગણી થઈ રહી છે. ત્યાં પરિપૂર્ણ મહાનંદ અનુભવાય છે.

૧૬

હમારેકા ખેલે એસી હોરી,
પંથ નિહારત જનમ સિરાના;
પર ઘટ મિલે ન ચોરી.

શ્રવન ન સુને વ નૈન નહિ દેખે વ,
પ્રાણુ ન પ્રાણુ લગાવરે રી.

પ્રિયતમ મારી સાથે હોરી ખેલે છે, આ જન્મથી
માર્ગ જોઈ રહી છું તોપણ ક્યાંથી ચોરી થઈ રહી છે
તે માલુમ પડતું નથી, હવે હું તેને ધનથી સાંભળવા
માગતી નથી, તેમ આંખથી જોવા માગતી નથી. હું
પૂરેપૂરી રીતે તેનાં પ્રાણુ સંગાથે મારા પ્રાણુનું મિલન
કરવા ઈચ્છું છું

૧૭

મેરે સહેજ આયે આજ,
ખેલન ફાગરી.

ખાની વિમલ સગુન સખ ખેલે.
અતિસુખ મંગલ રાગરી.

ચાચર સરસ સખા સંગ ખેલે,
અનહદ ખાની રાગરી.

શબ્દ સૂનત અનૂરાગ હોત હે,
ક્યા સીવે, હૃદ જાગરી.

પાતી આદર, પવન ખિચીના,
બહુત કરે સન્માનરી.

આજે મારો વસ્ત્રમ મારી સાથે હોરી ખેલવા
આવ્યો છે, અને પવિત્ર વાણી બોલે છે, મંગલ રાગ
મહા આનંદ આપી રહ્યો છે. સખા સાથેના
મિલનથી વસંતોત્સવે અસીમ વાણી અને રાગણી,
ધ્વનિત થઈ રહી છે. એ શબ્દ સાંભળીને અનુરાગ
ભગૃત થાય છે, કેમ સૂઈ રહ્યો છે? નિદ્રાને છોડી દે.
જો પાણી તારો આદરસત્કાર કરે છે અને પવન
ખિચાનાં ખિચાવે છે. એમ તારું બહુ સન્માન થઈ
રહ્યું છે.

૧૮

મારે હમ ઘર કાન્ત સુગન,
ખેલે રંગ હોરી.

જનમ જનમકી મિટી હે કલ્પના,
પાયો જીવન પ્રાણુરી.

બાગત તાલ, મૃદંગ, ઝાંઝ, ડફ,
અનહદ શબ્દ ગુલબરરી.

ખેલન ચલી પંથ પ્રીતમકે,
તતકી તપન સર્ધરી.

પ્રીતમ મીલે આપ વિસરાયો,
લાગ્યો ખેલ અપારરી.

કબીર

સુખ સાગર અસ્નાન કરીયો હે,

ફગુવા પાયો કબીર.

હે ! બંધુ મારા ધરે પ્રાણ-કાન્ત, મારી સાથે
આજ રંગે હોરી ખેલે છે. જન્મોજન્મની કલ્પના
મટી ગઈ છે, અને પ્રાણ તથા જીવન મેળવી રાખી છું.
મૃદંગ, તાલ, ઝંક અને ડક વાગી રહ્યાં છે. અને
દશે દિશામાં અસીમ સૂર સુવાસિત થઈ રહ્યો છે.
પ્રિયતમના માર્ગમાં આજ હોરી ખેલવા જઈ
છું, તનના બધા તાપો નાશ પામ્યા છે. પ્રીતમના
મિલનથી મને પોતાને બૂલી ગઈ છું—અપાર ખેલ
થઈ રહ્યો છે. કબીરે આનંદસાગરમાં સ્નાન કરી
વસન્તનાં દર્શન કર્યાં છે.

૧૯

કોઈ પ્રેમકી પેંચ જૂલાવો રે.

ભૂજકે ખંભા ઔર પ્રેમકે રસેસે,

તનમન આજ જૂલાવો રે.

નેનન બાદરકી ઝર લાગ્યો,

રયામ પટા ઊર છાગ્યો રે.

આવત આવત શ્રુતકી રાહ પર,

ફિકર પિયાકો સુનાગ્યો રે.

કહત કબીર મુનો ભાધ સાધો,

પિયાકો ખ્યાન ચિત્ત લાગ્યો રે.

કબીર-પ્રેમ

કોઈ મને પ્રેમના બુલા ઉપર બુલાવો. (પ્રિયતમના)
 બે હાથના સ્થાન વચ્ચે પ્રેમની દેવી રસીથી મોંમાં
 તનુ અને મન બુલાવો, નયનમાં વર્ષાની ધારા આવવા
 દો, અને સ્વામ ઘટાથી હૃદયને આચ્છાદિત કરો. પ્રિય-
 તમના કાનની પાસે મુખ લાવી પ્રેમ વ્યાકુલતાની કથા
 સંભળાવો. કબીર કહે હે ભાઈ! “પ્રિયતમનું ધ્યાન
 ચિત્તમાં સ્થિર કરો.”

૨૦

સાધો કરતા કર્મસે ન્યારા,
 આવે ન જાવે મરે નહિ જીવે;
 તાકો કરો વિચારા.

આનન્દ જાકે ધરણી ગગન હૈ,
 આનન્દ જાકે સકલ પસારા.

અનહદ નાદ પ્રેમ ધૂની જાકે,
 સોઈ ખસમ હમારા.

હે સાધુ! કર્તા કર્મથી સ્વતંત્ર છે. તે આવતો કે
 જતો નથી, મરતો કે જીવતો નથી, તેનું ચિન્તન
 કરીને ઓળખી શ્યો. ધરણી અને ગગન બધે જને
 આનંદ છે અને આનંદથી જોણે આ સધણું પ્રગટ
 કર્યું છે. અસીમ રાગણી તેણે પ્રેમ સંગીત છે તે
 હમારો સ્વામી છે.

પિયા મોરા મિલિયા,
મેં હુઆ દિવાની.

સખમેં વ્યાપક સખસે ન્યારા,
સહજ અન્તરયામી.

સહજ સિંગાર પ્રેમકા આસીક,
સુરત નિરત બર આની.

એસા પ્રિય હમ કબહુ ન દેખા,
સુરત દેખ લૂલાની.

કહે કબીર નિલા ગુરૂ પૂરા,
તનકી તપન બુઝાની.

મારા પ્રિયતમનાં દર્શન થવાથી હું પ્રેમઘેલી થઈ છું. તે બધામાં વ્યાપ્ત છે અને બધાથી સ્વતંત્ર પણ છે અને અન્તર્યામી પણ છે. સહજે રસસંભોગી અને પ્રેમનો રસિક છે. પ્રેમ, વૈરાગ્ય ઉભય તેનાથી પરિપૂર્ણ છે. આવા પ્રેમીકને મેં કદી પણ જોયા નથી. તેનાં સ્વરૂપનાં દર્શન થયાં એટલે લોભાઈ છું. કબીર કહે “ મને પરિપૂર્ણ એવા ગુરૂ મળ્યા કે મારા તનના ત્રિવિધ તાપ નાશ પામ્યા.”

૨૨

કોઈ કુચ્છ કહે, કોઈ કુચ્છ કહે,
હમ અટકે હેં જહાં અટકે હે.
સૂરત કમલ પર અમલ ક્રિયા,
મહબૂબ કે પ્રેમ સે મટકે હે.
સંસાર વિચારકો છોડ દીધા,
હમ ઈસી ખાત પે સટકે હે.
કબીર પ્રિયતમ કે બૂલન મેં,
જનમ મરણુ છોડ લટકે હે.

જેવી જેવી ખૂંસી તે લલે ખાલે, હું જ્યાં અટકી
રહી છું ત્યાંજ ચોલીશ. પ્રેમ કમલમાં માંડે મન
એકાગ્ર થયું છે, અને પ્રિયતમનાં પ્રેમ કટાક્ષને મેં
પ્રાપ્ત કર્યાં છે. સંસારના વિચારો છોડી દીધા છે.
તેની વાણીથી હું છટકી બાગી છું. કબીર તેના
પ્રિયતમના બુલનમાં જન્મમરણને બૂલી જઈ બૂલી
રહ્યો છે.

૨૩

જામ પિયારી અબ કા સોવે,
રેન ગઈ દિન કાહેકો ખોવે.

૬૩

કબીર

જન જન્મ તીન માનિક મામા,
તેં બૌરી સખ સોય ગંવાયા.

પ્રિય તેરે ચતૂર તૂ મૂરખ નારી,
કપહ ન પ્રિયકી સેજ સંવારી.

તેં બૌરી બૌરાપન કીનહીં,
ભરબૌવન પ્રિય અપન ન ચીનહી.

જગ દેખ પ્રિય સેજ ન તેરે,
તોહીં છાંડી ઉઠ ગયેં સબેરે.

કહે કબીર સોઈ ધૂન જાગે,
શબ્દ બાણ ઉર અન્તર લાગે.

હે પ્રિય સખિ ! હવે કેમ સૂઈ રહી છે ? રાત્રિ ચાલી ગઈ છે માટે જાગૃત થા, દિવસ શા માટે ગુમાવે છે ? જે જાગૃત થયા છે તે માણેક પ્રાપ્ત કરી શકે છે. તું હાર નિદ્રામાં પડીને સમગ્ર ગુમાવી રહી છે, હે મૂરખ નારી, તારો પ્રિયતમ અતિ ચતૂર જ્ઞાની છે. તેં એની શય્યા કદી પણ સમારી-સજ કરી નથી. તું ગાંડી છે, તેં કેવલ ગાંડપણમાં બહુ ગુમાવ્યું છે. તું ચૌવનથી ભરપૂર હોવા છતાં તારા પ્રિયતમને ઓળખી શકી નહિ.

જાગીને જે પ્રિયતમ તારી શય્યામાં-પથારીમાં નથી. તને છોડીને પ્રભાત થતાં ઉઠી ચાલી ગયા છે.

કપીર-પ્રેમ

કપીર કહે, “કવલ તેજ ભગે છે કે જેનાં હૃદયે—
અન્તરે સખાણુ વાગે છે.”

૨૪

સુષ્ટી મધ્ય જહાંડાય,
દુષ્ટી કર દેખલે.

ચીનહો કરો વિચાર,
પ્રેમરૂપ કહાં વિરાજે.

કહાં પૂરુષ કે દેશ,
કહાં ઐઠે ખિલ ગાજે.

જખલગ નૈન ન દેખીયે,
તખલગ હિય ન જુકાય,

જલ ખિન મીન કાન્ત ખીન વિરહિની
તલક તલક જીવ જાય.

ખાઠે વિરહ વિયોગ,
રોગ કાકુ ન ચીન્હો.

ધર ધર ખાટે વેણ,
રોગ અધિક રચ કીન્હો.

૯૫

કળીર

વિરહ વિયોગ કેસે મિટે,

કેસે તપન બુઝાય.

વેદ મિલે જળ ઔષધી,

જીવકે લરમ નસાય.

સૃષ્ટિ તને છેતરી ચલી ગઈ છે. આંખ ખોલ
અને જોઈ લે. તે પ્રેમ સ્વરૂપ ક્યાં બિરાજે છે તે
વિચારીને ઓળખી લે. ક્યાં તે સ્વામીનું ધામ છે,
ક્યાં બેસીને તે હૃદય સ્વરે સંગીત ગાઈ રહ્યો છે.
વિચાર કરી તે જોઈ લે. જ્યાં સુધી તેનાં દર્શન ન
થશે ત્યાં સુધી અંતરને અગ્નિ બૂઝાશે નહિ. જલ વિના
માછલીનો અને પ્રેમી વિના વિરહિનીનો છટકટ કરી
પ્રાણ ચાલ્યો જાય છે. વિરહ વિયોગ રોગ વધી
રહ્યો છે. એ કોઈ ઓળખી શકતું નથી. વેદો ધરે
ધરે ફરીને મારો રોગ વધારી દીધો છે. એ વિરહ-
વેદના કેવી રીતે દૂર થઈ શકશે ? કેવી રીતે પ્રાણની
જવાબદારી બુઝાઈ શકશે ? ઔષધી જ્યારે એ જીવન-
બ્રમને દૂર કરશે ત્યારે જાણશું કે ખરેખર વેદો
મળ્યા છે.

